

Jaarverslag

2019

LandschappenNL

Tel 030 234 50 10

Postbus 31
3730 AA DE BILT

www.landschappen.nl
info@landschappen.nl

Inhoud

Verslag Raad van Toezicht	1
Inleiding	3
Landschap	4
Omgevingswet.....	4
Nationale Omgevingsvisie (NOVI)	4
Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)	5
Natuurinclusieve landbouw	6
Monitor Landschap.....	6
Registratie landschapselementen en Gemeenschappelijk Landbouw Beleid	6
Boerenlandvogels en database Boerenlandvogelmonitor	7
Landelijke dag Natuur in het Boerenland	8
Landbouw en mestbeleid	8
Bomen voor Koeien	8
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer	9
Lidmaatschap European Environmental Bureau.....	9
CivilScape	10
Kennisuitwisseling	10
Natuur	12
Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)	12
Openstelling & toezicht	12
BOA's, toezicht en handhaving	13
Natura 2000, PAS & stikstof	13
Wet Natuurbescherming	14
Bossenstrategie	15
Biodiversiteit & Deltaplan Biodiversiteitsherstel	15
Nationale Parken	16
Telecom en natuurterreinen	16
Afrikaanse Varkenspest	17
Programma Aanpak Grote Wateren & Natuurwinstplan	17
Droogte	18
(Coalitie) Natuurlijke Klimaatbuffers, Life-IP	18
Waterschapsbelasting	19

Klimaat.....	20
Kennisuitwisseling.....	20
Betrokken	21
Leer je groen!	22
Landelijke evenementen; organisatie en zichtbaarheid.....	23
Leestekens van het landschap	24
Landschapssymposium	24
Nationale Postcode Loterij.....	24
Particuliere fondsen	26
Impactonderzoek	26
Kennisuitwisseling.....	27
Erfgoed	28
Erfgoed Deal.....	28
Kennisuitwisseling.....	28
Organisatie.....	29
Bestuur en organisatie.....	29
Structuur	29
Beleid	29
Maatschappelijke ontwikkelingen en risicomanagement	30
ANBI en CBF	34
Werkorganisatie	34
Faciliteren	36
CAO.....	36
Deel II Jaarrekening	
Bijlagen	68
Begroting 2020	68
Overzicht Raad van Toezicht LandschappenNL per 31-12-2019	69
Overzicht nevenfuncties directeur-bestuurder.....	71
Colofon	72

Verslag Raad van Toezicht

In 2019 gebeurde er weer veel rond het thema landschap. De landbouw was veel in het nieuws, met accent op het stikstofprobleem. Ook was er veel aandacht voor de ruimtelijke ordening in ons land, het directe gevolg van de nationale en provinciale vraagstukken op het gebied van klimaat, energie, landbouw, wonen en werken. En van vraagstukken op het gebied van natuur en landschap uiteraard. De Raad van Toezicht van de stichting LandschappenNL zag tot haar genoegen het samenwerkingsverband hier volop acteren. Als toezichthouder zijn we er trots op onze bijdrage daaraan te hebben kunnen leveren.

Inhoudelijk waren voor de Raad van Toezicht (RvT) met name de impactmeting, het dossier grondaankoop, en de bestendiging van de relatie met het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) van eminent belang. Ook stelde de RvT de integriteitsverklaring voor de RvT vast. In het najaar werd middels een themadag en onder externe begeleiding uitgebreid stilgestaan bij de diverse hedendaagse governance-vraagstukken. Ook werd daar teruggekeken op het functioneren van de RvT in het verslagjaar. In 2019 werd statutair afscheid genomen van twee zeer gewaardeerde leden, te weten mevrouw Edelenbosch en de heer Dijksma.

Op 4 maart vond het Goed Geld Gala van de Postcode Loterij plaats, waarbij LandschappenNL als beneficiënt andermaal een fraaie cheque in ontvangst mocht nemen. Een ander hoogtepunt van 2019 was het Najaarssymposium van LandschappenNL. Ditmaal te gast bij het Brabants Landschap, in Fort Altena te Werkendam. Sprekers als de Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving, de Denker des Vaderlands en de Deltacommissaris gaven daarbij hun kijk op het thema 'Klimaat & landschap; een onlosmakelijk geheel gezien vanuit verschillende invalshoeken'. Een mooi evenement, dat niet alleen het landschap voor het voetlicht plaatste, maar ook de rol van LandschappenNL in dit domein belichtte.

Naast de periodieke vergaderingen van de Raad vonden in 2019 ook twee bestuurlijke ontmoetingen plaats. De eerste was de traditionele Tweedaagse in juni, waarbij Het Flevolandschap en Landschapsbeheer Flevoland tezamen gastheer waren. Een belangrijk moment voor de RvT en de bestuurders van de provinciale organisaties om elkaar te treffen. Inhoudelijk werd onder andere stilgestaan bij de onrustbarende daling van de biodiversiteit. Prof Louise Vet, initiatiefneemster en vaandeldraagster van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, verzorgde daarbij de key-note, die werd aangevuld door ervaringen vanuit een drietal provinciale organisaties.

De tweede bestuurlijke ontmoeting, de Najaarsbijeenkomst, had als inhoudelijk thema de transitie van de landbouw. Een meer dan actueel onderwerp, waarover door (gast)sprekers (Friesland Campina, een jonge melkveehouder en de directeur van een provinciaal Landschap) werd verhaald.

Voor de leden van de Raad van Toezicht zijn deze bestuurlijke ontmoetingen van groot belang. Niet alleen vanwege de inhoudelijke gedachtewisseling, maar ook en vooral vanwege het samenbindende karakter dat er van uit gaat. Omwille van het kunnen blijven functioneren als een samenwerkingsverband van provinciale organisaties.

De RvT heeft nu haar derde jaar achter de rug. Het evaluatiemoment dit najaar liet zien dat we met elkaar op de goede weg zijn. Ik kijk, namens de RvT, dan ook terug op een mooi jaar. Waarin we ons hebben ingezet voor de belangen van de twintig samenwerkende provinciale landschapsorganisaties, en daarmee voor het landschap, de natuur, het erfgoed en de burgerbetrokkenheid.

Namens de Raad van Toezicht,
Mr Arjen van der Meer,
Voorzitter

Inleiding

We zouden bijna vergeten dat er in 2019 nog meer speelde dan alleen de stikstofproblematiek. Al was dat wel het onderwerp dat ons vanaf de zomer ‘van de straat hield’. De uitspraak van de Raad van State in mei, dat het Programma Aanpak Stikstof in strijd is met de Europese Habitatrichtlijn en dus niet gebruikt mag worden voor vergunningverlening, vormde de opmaat voor een aantal woelige maanden. Met protesterende boeren, bezorgde burgers en naar oplossingen zoekende politici en bestuurders. Een enerverende tijd, die overigens nog (lang) niet voorbij is, maar die zeker ook kansen biedt voor natuur en landschap.

Als LandschappenNL hebben we steeds ingezet op een rationele discussie en op samenwerking met alle betrokkenen: boeren, burgers, bouwers en bestuurders. Met als uitgangspunt dat stikstof geen exclusief natuurprobleem, maar een maatschappelijk probleem en dus ook langs die lijn opgelost zal moeten worden. En in de overtuiging dat met de koerswijziging die minister Schouten van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft aangekondigd, met de publicatie van haar landbouwvisie, een noodzakelijke alsook kansrijke en onomkeerbare transitie van het landelijk gebied is ingezet.

De discussie over ‘de landbouw van morgen’ kwam in 2019 feitelijk in allerlei gedaanten in diverse dossiers langs. Zo staken we veel energie in het Deltaplan Biodiversiteitsherstel, in de uitrol van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI), de vervolmaking van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en in de klimaatdiscussie. Stuk voor stuk onderwerpen waarbij het gaat over de indeling van de ruimte in Nederland, tegen de achtergrond van een dringend noodzakelijke verbetering van de kwaliteit van het leefmilieu. Onze inbreng, in de vorm van meedenken, belangenbehartiging, beleidsbeïnvloeding en zichtbaar zijn, concentreerde zich daarbij op biodiversiteit, landschapselementen, terreinbeheer, burgerbetrokkenheid en op rood en groen erfgoed. Ook ‘voorwaardelijke’ onderwerpen hadden onze aandacht. Zo was er veel te doen over toezicht, over groene BOA’s, het CBF, het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer en over verzekeringen en aansprakelijkheid met betrekking tot vrijwilligers. Ook hielden we ons bezig met het onderhouden van de warme contacten met externe relaties als de Nationale Postcode Loterij en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

De werkorganisatie van LandschappenNL had het voortouw bij deze werkzaamheden. Ad hoc werden we op sommige dossiers bijgestaan door deskundige collega’s werkzaam bij de provinciale landschapsorganisaties. Aanvullend hebben we ook in 2019 weer vruchtbaar samengewerkt met collega-organisaties uit de wereld van natuur, milieu en landschap. Met name de Groene11 en de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE) zijn voor LandschappenNL niet te onderschatten waardevolle samenwerkingsverbanden.

Tenslotte: een samenwerkingsverband willen zijn vereist nieuwsgierigheid naar elkaar, de wil om te delen, de bereidheid te gunnen, en vertrouwen. Dat alles vraagt, niet in de laatste plaats aan de werkorganisatie, om goed luisteren, goed vertalen, permanent scherp zijn en adequaat schakelen. Het voorliggende jaarverslag licht een tipje van de sluier op.

Landschap

De aandacht voor landschap groeit. Dat was in 2019 terug te zien in de politiek, waarbij in de Tweede Kamer tijdens debatten over de Omgevingswet, door vrijwel alle fracties op het belang van landschap werd gewezen. Ook in algemene zin wordt het thema landschap steeds vaker genoemd. Bij het grote publiek zien we veel zorgen over de huidige ontwikkelingen. In korte tijd is het fenomeen 'landschapspijn' uitgegroeid tot een nationaal begrip. In 2019 kwamen de zorgen vooral voort uit de 'verdozing' van het landschap en de schijnbaar ongeremde groei van gigantische distributiecentra. Tegelijkertijd neemt het aantal landschapselementen om verschillende redenen nog altijd gestaag af. Onze inzet is er op gericht de kwaliteit van het landschap te bewaken en veilig te stellen. Om te beginnen doen we dat door het besef van het belang van het landschap te vergroten, en door de teloorgang van het landschap te laten zien. Wij pleiten voor landschap als ambitie, niet als uitkomst. Dit doen we met onze provinciale organisaties en in samenwerking met externe partners. In 2019 is gewerkt aan de volgende onderwerpen:

Omgevingswet

De Omgevingswet, waarin 26 bestaande wetten worden opgenomen, moet in 2021 van kracht worden. LandschappenNL heeft in 2019 voortdurend gelobbyd voor de belangen en het beschermingsregime van natuur en landschap in het nieuwe omgevingsstelsel. Dit ging met name om de bescherming van landschapselementen, realisering van het Natuur Netwerk Nederland (NNN), Groen in en om de Stad en het monitoren van landschap. Er zijn positieve resultaten, maar aandacht blijft nodig. Zo is er in de voorliggende versie nog steeds geen sprake van specifieke afspraken over hoe decentrale overheden het landschap in hun omgevingsbeleid oppakken. In de Tweede Kamer is een amendement aangenomen waarin gevraagd werd om het Europese Landschapsverdrag (verdrag van Florence) toe te voegen in de wettekst. Een tweetal moties over instructieregels ten aanzien van het in kaart brengen van landschappelijke waarden en het beschrijven van landschappelijke kwaliteiten, zijn aangehouden en worden meegenomen in een kabinetsreactie in 2020. We hebben onze zorgen geuit over de werking van een nieuw Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) dat als informatiebron voor initiatiefnemers moet dienen. Het is de vraag of gemeenten de hiervoor benodigde ICT-investeringen tijdig kunnen realiseren.

Nationale Omgevingsvisie (NOVI)

In het samenwerkingsverband van de Groene11 is LandschappenNL, samen met de Milieufederaties, trekker van de lobby op de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). In 2019 heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) verschillende stappen gezet die in december dat jaar hebben geleid tot de presentatie van een ontwerp-NOVI. In 2020 moet het ontwerp uitmonden in een definitieve versie met een uitvoeringsagenda. In dit proces is LandschappenNL actief geweest via diverse overleggen, botsproeven en werksessies van het ministerie van BZK. En bij het benaderen van Kamerleden voor het stellen van vragen tijdens de algemene overleggen (AO's) over NOVI en feitelijke-vragen-rondes.

Ook heeft LandschappenNL met andere stakeholders deelgenomen aan gesprekken met de verantwoordelijke minister. Gedurende 2019 heeft de NOVI zich, mede hierdoor, in positieve zin ontwikkeld. Zo worden landschappelijke kwaliteiten als nationaal belang erkend en zijn natuur-inclusieve toepassingen van de landbouw en het belang van een robuust natuurnetwerk opgenomen. Ook de samenwerking tussen de verschillende overheden heeft meer aandacht gekregen; er is nog altijd geen sprake van een duidelijke visie met samenhang en consistentie op alle drie de niveaus. Dat gebrek aan helderheid betreft ook de uitvoering en de keuzes die voor Nederland als geheel moeten worden gemaakt, voor natuur, luchtvaart, landschap (verdozing), stikstof en mobiliteit. Daar blijven we op hameren. Positief is de vaststelling van het programma Mooi Landschap, inclusief de Monitor Landschap. LandschappenNL is daar intensief bij betrokken.

Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)

Invoering van het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) is in 2019 wederom uitgesteld (vanwege de Brexit). Belangrijk nieuw onderdeel in het GLB zal naar verwachting zijn het subsidiabel worden van het beheer van landschapselementen. Een aantal Kameruitspraken hielp daarbij, zoals een unaniem aangenomen motie van D66 over landschap. Ook LandschappenNL heeft zich hier sterk voor gemaakt. Het ministerie van LNV werkt dit uit, maar realisatie laat dus nog even op zich wachten.

Inhoudelijk zet LandschappenNL bij dit thema in op het verbinden van voorwaarden op gebied van natuur en landschap aan de zgn. basispremies, het zoveel mogelijk inzetten op zogenaamde 'ecoschemes' (dat wil zeggen het vergoeden van boeren voor diensten als natuur- en landschapsbeheer, het tegengaan van bodemdaling, etc.) en versterking van het stelsel van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB). Naast alle inzet bij debatten, landbouwbijeenkomsten en overleggen met onze agrarische partners, organiseerden we in Groene11-verband in 2019 een vijftal keer de GLB-borrel, waarbij we in gesprek gingen met Kamerleden en andere deskundigen uit het GLB-netwerk.

Natuurinclusieve landbouw

Natuurinclusieve landbouw is een vorm van landbouw waarin de natuur in alle facetten van de bedrijfsvoering centraal staat, dus ook in het verdienmodel van agrarische ondernemers. LandschappenNL ziet deze vorm van landbouw als hèt lange termijn perspectief voor de landbouw in ons land. Natuurinclusieve landbouw maakt ook onderdeel uit van de recente Landbouwvisie van minister Schouten. In dat kader werden, gefaciliteerd door ministerie van LNV, in 2019 door het hele land regio-specifieke pilotprojecten ('living labs') uitgevoerd. Ook werd op bijeenkomsten verkend waar samenwerkingsmogelijkheden liggen tussen betrokkenen om het pad naar natuurinclusieve landbouw daadwerkelijk op te gaan. LandschappenNL heeft hierbij met name input geleverd in (regio-)bijeenkomsten over dit onderwerp. Ook is hierover regelmatig input gegeven vanuit de groene organisaties (G11) bij het kabinet, de Kamer en gelegenheidscoalities. Ook pleiten we er in gesprekken met boerenorganisaties voor dat zij gezamenlijk met onze provinciale organisaties aan de slag gaan om deze vorm van landbouw te realiseren.

Monitor Landschap

In 2019 heeft het ministerie van BZK, middels de koppeling met de NOVI en het programma Mooi Landschap, opdracht gegeven voor de uitvoering van een Monitor Landschap. Dit gaat om een interdepartementaal proces waarbij de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en die van LNV, mede-opdrachtgever zijn. In het consortium voor uitvoering zitten de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (hoofdopdrachtnemer), met LandschappenNL en ook het Kadaster, Wageningen Environmental Research (WEnR) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De opdracht omvat het verzamelen, analyseren, beheren van de data en het ontsluiten via het Compendium voor de Leefomgeving. LandschappenNL is mede vanuit haar rol als uitvoerder van het Meetnet Agrarisch Cultuurlandschap (MAC) hierbij betrokken. Dit meetnet gaat benut worden voor de indicator 'opgaande beplanting'. Ook wordt een koppeling gezocht met het Landschapsobservatorium. De door WEnR opgestelde Verkenning, met zes basisindicatoren, vormt de basis voor Monitor Landschap. LandschappenNL heeft hieraan bijgedragen en aan het daaraan gekoppelde advies van het College van Rijksadviseurs (Berno Strootman). In 2019 is een plan van aanpak opgesteld, waarbij in 2020 een voorlopige volledige nulmeting wordt opgeleverd. Het jaar 2021 wordt benut als eerste echte monitoringsjaar. In december 2019 is een eerste bijeenkomst georganiseerd met vertegenwoordigers van provincies om de uitvoering van de Monitor Landschap te bespreken.

Registratie landschapselementen en Gemeenschappelijk Landbouw Beleid

LandschappenNL heeft met het ministerie van LNV in verschillende overleggen gesproken over de positie van landschapselementen in het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB). Naar aanleiding van een door LandschappenNL verstuurd brief in 2018 aan minister Schouten, is bureau ECORYS een onderzoek gestart naar hoe landschapselementen kunnen worden opgenomen in de betalingen (inclusief hectarevergoedingen). Registratie van de elementen vormt daarbij een kernpunt. De resultaten zullen in 2020 bekend gemaakt worden. Aanvullend hierop heeft het ministerie van LNV eind 2019 een SBIR-oproep aan

ondernemingen gedaan, om in te schrijven op een onderzoek naar de registratie van landschapselementen op basis van satellietbeelden. Verschillende mogelijke opdrachtnemers hebben LandschappenNL gevraagd als partner, met inzet van het MAC. Verder heeft LandschappenNL met het ministerie van LNV gesprekken gevoerd over een nieuwe investeringsregeling voor de aanleg van landschapselementen. Deze zal vanuit de overhevelingsgelden van het huidige GLB worden gefinancierd met 100% EU-middelen.

Boerenlandvogels en database Boerenlandvogelmonitor

LandschappenNL heeft ook in 2019 in haar werk veel aandacht besteed aan de boerenlandvogels in ons land. Ondanks de pogingen van veel betrokken partijen om de dalende trends te keren, blijven de boerenlandvogels in ons land in aantallen en soorten afnemen. Onze provinciale organisaties hebben er in 2019 (mede ondersteund vanuit LandschappenNL) weer hard aan gewerkt om op 'hun' terreinen het tij te keren. In veel gevallen werd er nauw samengewerkt met collectieven van agrarische ondernemers die aan de lat staan voor het uitvoeren van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. LandschappenNL benadrukte meerdere keren dat er op dit gebied niet alleen wat moet gebeuren in de weidevogelkerngebieden, maar dat er ook gewerkt moet worden aan het extensiveren van de gehele landbouw in ons land. Dit met als doel de leefomstandigheden van de boerenlandvogel in het algemeen te verbeteren. LandschappenNL is actief in veel gremia waarin deze vraagstukken centraal staan en ziet daarvoor ook een vorm van beloning in de toenemende politieke en maatschappelijke aandacht voor de boerenlandvogels in ons land.

LandschappenNL onderhoudt al een aantal jaren de Boerenlandvogelmonitor en heeft daar in 2019 ook veel tijd en energie geïnvesteerd, samen met vertegenwoordigers van de provinciale organisaties. In 2019 hebben bijna 9.000 unieke bezoekers de website bezocht. De website speelt een belangrijke rol bij het monitoren en inventariseren van de stand van zaken in de meeste provincies van ons land.

Landelijke dag Natuur in het Boerenland

Zaterdag 16 februari 2019 vond de landelijke dag 'Natuur in het Boerenland' plaats in het Utrechtse Beatrixtheater. Ruim 800 beschermers, tellers, boeren en beheerders van het boerenland kwamen samen om kennis en ervaringen uit te wisselen. Er is een gevarieerd programma aangeboden, waarbij sprekers presentaties gaven over de resultaten, inspanningen, trends van soorten en nieuwe technieken van boerenlandvogelbescherming in de praktijk. In de expozaal werd een drukbezochte informatiemarkt gehouden. Aad van Paassen (LandschappenNL) werd in het zonnetje gezet vanwege zijn afscheid als boegbeeld van de weidevogelbescherming. Minister Carola Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit kwam langs om haar waardering uit te spreken voor de tomeloze inzet van de weidevogelvrijwilligers. Een geslaagde dag, voor herhaling vatbaar.

Landbouw en mestbeleid

Het mestbeleid in ons land is voortdurend in beweging. In 2019 werd de discussie gestart over mogelijke verlening van de derogatie (= het ophogen van de Europese norm voor de mestgift van maximaal 170 kg stikstof uit dierlijke mest per hectare naar 250 kg). In 2020 moet over deze exclusieve Nederlandse 'verworvenheid' in Brussel een besluit vallen. De Nederlandse overheid en de landbouworganisaties in ons land zetten hier sterk op in, maar LandschappenNL heeft daar reserves bij omdat het landelijk gebied in ons land al (te) sterk vermist en verzuurd is. In 2019 werd ook besloten om de plafonds voor het uitstoten van stikstof en fosfaat uit de land- en tuinbouw in de nationale Meststoffenwet onder te brengen, waardoor er meer nationale sturing op die plafonds mogelijk is. Stichting Natuur en Milieu is binnen de Groene11 (G11) trekker op dit dossier. Samen met onder andere LandschappenNL, heeft Stichting Natuur en Milieu in 2019 diverse keren zienswijzen ingebracht bij de Rijksoverheid en het parlement, om aandacht te vragen voor de belangen van natuur en milieu in dit dossier. Zij baseerden zich daarbij in veel gevallen op de eigen uitgangspunten van de Minister van LNV, die het ministerie in haar Kringloopvisie neergelegd heeft. Ook speelde in 2019 nog de discussie over aanpassing van de excretienormen uit de Meststoffenwet, waardoor de mestproductie van vleesvee van onder andere de provinciale organisaties van LandschappenNL gelijkgetrokken werd met die van hoogproductieve melkkoeien uit de gangbare landbouw. Mede door druk vanuit LandschappenNL heeft het Ministerie van LNV voorlopig afgezien van deze wetswijziging.

Bomen voor Koeien

Sinds 2018 is LandschappenNL samen met Stichting wAarde en Vroege Vogels partner van de hernieuwde campagne 'Bomen voor Koeien'. In het kader daarvan zijn en worden in de periode 2018-2020 door verschillende Landschapsbeheerorganisaties in de vier landsdelen Noord, Oost, West en Zuid ruim 13.000 boompjes geplant. De meeste daarvan staan inmiddels in de grond. De boompjes worden geplant op plaatsen waar de aanplant schaduw en luwte voor vee oplevert. En op een wijze die aansluit bij de landschappelijke situatie. Bij dat laatste wordt bijvoorbeeld rekening gehouden in de soortenkeuze en weidevogelbeheer. De aanplant wordt gefinancierd door verkoop van certificaten. Deze verkoop wordt uitgevoerd door stichting wAarde, initiatiefnemer van de campagne.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer

LandschappenNL heeft in 2019 in opdracht van de provincie Zuid-Holland en als lid van het Kennisteam Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB), in Zuid-Holland gesproken met de provinciale collectieven over de verbeterplannen voor het ANLB. De provincie is geadviseerd over de ecologische effectiviteit van de voorgestelde maatregelen in de plannen. LandschappenNL heeft in 2019 ook met het Wereld Natuurfonds (WNF), de Vogelbescherming en BoerenNatuur gesproken over de kruidenrijkdom van grasland, mede in het kader van de Biodiversiteitsmonitor van FrieslandCampina. Ook droegen we bij aan een tweetal door het WNF georganiseerde bijeenkomsten over kruidenrijk grasland als onderdeel van de Biodiversiteitsmonitor.

In 2019 heeft LandschappenNL in de Commissie Beheerpakketten van BoerenNatuur geholpen met het beoordelen van nieuwe en varianten op bestaande beheerpakketten. Verder zijn bijeenkomsten bijgewoond van de Kenniskring Open Grasland van BoerenNatuur. In het kader van de SNL-taakgroep Agrarisch Beheer (SNL = Subsiestelsel Natuur en Landschap) is onder andere informatie gedeeld over de effectiviteit van de verschillende beheerpakketten. In 2019 kwam deze taakgroep tien keer bij elkaar, inclusief een excursie naar Groningen. In het OBN-deskundigenteam Cultuurlandschap hebben we deelgenomen aan de discussie over diverse onderzoeksvoorstellen.

Lidmaatschap European Environmental Bureau

LandschappenNL is in 2019 formeel lid geworden van het Europees Milieu Bureau (EMB), een koepel van 160 organisaties in 35 landen met een totale aanhang van meer dan 30 miljoen burgers. Het EMB speelt een steeds belangrijkere rol in de Europese besluitvorming rond landbouw- en milieubeleid. LandschappenNL is lid geworden van de werkgroep Landbouw van het EMB en woont twee keer per jaar de vergadering van deze werkgroep bij. Daarnaast is er jaarlijks een algemene ledenvergadering, waarin de beleidsstrategie van de organisatie herijkt wordt. De jaarvergadering van 2019 vond plaats in Berlijn. Inhoudelijk pleitte het EMB in deze vergadering voor een switch van hectaretoeslagen in de landbouw

naar een beloning voor maatschappelijke diensten (ecosysteemdiensten).

CivilScape

LandschappenNL is aangesloten bij CIVILSCAPE, het netwerk van maatschappelijk organisaties voor landschap in Europa. CIVILSCAPE is gericht op de Europese Landschapsconventie van de Raad van Europa (Straatsburg), die Nederland in 2005 heeft getekend en geratificeerd. LandschappenNL wordt door Fabian Paf (Groene Motor) vertegenwoordigd in het bestuur van CIVILSCAPE. In 2019 is Paf gekozen tot voorzitter van CIVILSCAPE. Via dit netwerk is er contact met verschillende landschapsobservatoria in Europa en worden de provinciale landschapsorganisaties op de hoogte gehouden van internationale initiatieven en projectvoorstellen.

Kennisuitwisseling

Dialogo Ons Landschap

LandschappenNL heeft in 2019 deelgenomen aan een eerste sessie van de Landschapsdialoog. Deze dialoog is onderdeel van het programma Ons Landschap, dat is geïnitieerd vanuit het ministerie van BZK en is gekoppeld aan de NOVI. Vooralsnog is de dialoog beperkt gebleven tot een eerste verkenning naar de optimale insteek (gebiedsgericht, thematisch, integraal of anders). Het ministerie heeft de ambitie om binnen het programma ook ruimte te maken voor een landschapspact en een landschapsalliantie. LandschappenNL is daarin een belangrijke partner.

'Zorg voor het landschap'

LandschappenNL heeft op verschillende wijzen bijgedragen aan het signalenrapport 'Zorg voor het landschap', dat het PBL in november 2019 heeft gepresenteerd. Die bijdragen zijn geleverd in een discussieforum, een werksessie en via interviews. LandschappenNL ondersteunde het pleidooi van dit rapport om landschap in het omgevingsbeleid een fundamentele positie te geven. Daarnaast signaleerde het PBL dat veel Nederlanders zich zorgen maken over het Nederlandse landschap vanwege de verstedelijking en de komst van data- en distributiecentra, windmolens en zonneparken. Ook zijn er door schaalvergroting en efficiëntieverhoging in de landbouw vertrouwde elementen verdwenen, zoals sloten, bomen en houtwallen.

Cursus Recht voor de Groene Ruimte

LandschappenNL heeft begin januari 2019 een middag over het groen omgevingsrecht georganiseerd voor alle provinciale landschapsorganisaties. De middag is verzorgd door Mr. Fred Kistenkas van de Wageningen Universiteit (WUR). Vertegenwoordigers van dertien organisaties hebben hieraan deelgenomen. Er was met name aandacht voor de trends in het omgevingsbeleid, het huidige en toekomstige omgevingsrecht, de habitattoets, de watertoets, de soortentoets en de EHS-toets. Daarnaast is een casus landschapsrecht behandeld. Van de cursus is een uitgebreide PowerPointpresentatie verspreid onder de provinciale landschapsorganisaties.

Meetnet Agrarisch Cultuurlandschap

LandschappenNL heeft in 2019 een themabijeenkomst over het MAC georganiseerd voor alle landschapsbeheerorganisaties. Daar is besloten dat het MAC wordt voortgezet, maar

wel met aandacht voor een nadere uitwerking van de strategische doelen. Het MAC wordt in ieder geval gedurende twee jaar voortgezet in twee parallelle sporen. Ten eerste worden de metingen gecontinueerd in een vereenvoudigde versie. Daarnaast wordt bekeken of, en zo ja, hoe we de werkwijze en de toepassingen nog kunnen verbeteren.

Omgevingsvisie en landschap

Een werkgroep van vertegenwoordigers van provinciale landschapsorganisaties en LandschappenNL heeft de mogelijkheden geïnteriseerd voor de verankering van landschap in het lokale omgevingsbeleid. Naast de transitieopgaven, de mogelijkheden voor participatie en de impulsen van het Europese landschapsverdrag, zijn inhoudelijke punten onderbouwd met voorbeelden om landschap in het omgevingsbeleid op te nemen. Een van die voorbeelden betreft de landschapsbiografie, waarbij verwezen wordt naar publicaties van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) en de ervaringen van een verschillende provinciale landschapsorganisaties.

Stagiair Landschapsbiografie

Van april tot juli 2019 heeft Janne Fuchs, studente Sociale Geografie en Planologie aan de Universiteit van Utrecht, een stage afgerond bij LandschappenNL. In deze stage heeft zij zich gericht op het verhelderen van het begrip 'landschapsbiografie' en de toepassingsmogelijkheden daarvan voor landschapsorganisaties. Naast een literatuurstudie heeft zij diverse gesprekken gevoerd met ervaringsdeskundigen van zowel provinciale landschapsorganisaties als extern. Janne Fuchs is vanuit de Universiteit begeleid door Prof. J. Renes.

Natuur

LandschappenNL maakt zich sterk voor robuuste, gevarieerde natuur in Nederland. Biodiversiteit is essentieel voor een gezonde leefomgeving. Veel van onze inspanningen zijn daarom gericht op het realiseren en borgen van een hoge biodiversiteit in de terreinen van de landschapsorganisaties, maar ook daarbuiten. Met een focus op het landelijk gebied. Onze belangenbehartiging is gericht op het faciliteren van herstel en aanleg van natuurgebieden, en op het realiseren van de benodigde beschermingsregimes en beheermiddelen. Binnen het domein natuur werkten we in 2019 aan de volgende onderwerpen:

Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)

Moeras-typen splitsing in de Index

Bij de evaluatie van de standaardkostprijzen (SKP) van het SNL bleek in 2015/2016 dat de standaardkostprijs van het natuurbeheertype Moeras (N05.01) onvoldoende aansloot bij het beheer van de moerasgebieden die onder dit type vallen. Er was (en is) sprake van grote verschillen in kwaliteit, beheer en kostprijs tussen enerzijds de laagveenmoerassen (kleinschalig, intensief beheer) en anderzijds de moerassen in het rivier- en zeekeleigebied (grootschaliger en extensief beheer). Er werd gesteld dat beheerders van laagveenmoerassen te weinig subsidie en beheerders van kust- en riviermoerassen te veel subsidie ontvangen. Deze discussie, aangewakkerd door enkele provincies, woedde tot in 2019. En hoewel het gedeelde uitgangspunt is de Index zo veel mogelijk met rust te laten (de basisindeling van de Nederlands natuur), is er -ook op advies van moerasbeheerders- toch voor gekozen om het type 'moeras' onder te verdelen. Dit is onderverdeeld in N05.03 Veenmoeras en N05.04 Dynamisch moeras, met bijbehorende SKP's. Voor LandschappenNL was dit een lastige afweging, vooral omdat verschillende provinciale Landschappen hier verschillende belangen in hebben. Hierbij is gebleken dat adequate communicatie voorwaarde is voor een goed overleg en heldere besluitvorming.

Evaluatie SKP's

Vertegenwoordigers van provincies en terreinbeheerders gaan komende jaren alle standaardkostprijzen evalueren. In 2019 is daarvoor de aanzet gegeven, door LandschappenNL is meegedacht over het proces. In 2020 wordt gestart met die natuurbeheertypen waarvoor dat het meest urgent is (omdat het om veel hectaren gaat of omdat de huidige standaardkostprijs duidelijk onjuist is). In de jaren daarna volgen de andere natuurbeheertypen, zodat in 2023 de nieuwe standaardkostprijzen kunnen worden gebruikt.

Openstelling & toezicht

Er was in 2019 veel commotie rondom toezicht op terreinen. Actualiteiten rond illegale stortingen van drugsafval, toename van overlast door motorcrossers, stroperij en een groei van het aantal incidenten met assertieve 'bezoekers' zorgden voor veel media-aandacht en ook politiek-bestuurlijke interesse in het onderwerp. LandschappenNL heeft zich hier samen met collega-terreinorganisaties voor ingezet. We hebben Kamerleden geïnformeerd, werkbezoeken georganiseerd, een onderzoek laten uitvoeren en gepubliceerd,

geparticipeerd in ambtelijke werkgroepen en ingesproken op landelijke en provinciale bijeenkomsten. Primair met het doel om de (provinciale) overheid duidelijk te maken dat het probleem ernstig en actueel is, en dat er hier een (financiële) verantwoordelijkheid voor haar ligt. Mede dankzij de lobby van LandschappenNL is intussen de helft van de provincies 'overstag' en heeft een voorziening getroffen, al dan niet binnen het SNL. Wat de discussie compliceert, naast de vaak geconstateerde bestuurlijke aversie om hiervoor middelen vrij te maken, is dat voor velen het onderscheid tussen 'toezicht in relatie tot openstelling' versus 'toezicht in relatie tot handhaving' niet helder is. Het eerste is feitelijk onderdeel van het SNL-stelsel, randvoorwaardelijk voor het bereiken van de natuurdoelen en zou om die reden door de provincies gefinancierd moeten worden. Het tweede is niet SNL-gebonden, maar terreineigenaren als de provinciale Landschappen hebben hier vanuit hun grondeigendom wèl mee van doen. Zie elders in dit jaarverslag.

BOA's, toezicht en handhaving

Terreinbeherende organisaties zetten groene BOA's (groene buitengewoon opsporingsambtenaren) in vanuit een eigen verantwoordelijkheid voor hun terreinen. Steeds vaker worden groene BOA's daarbij geconfronteerd met vraagstukken op gebied van bijvoorbeeld openbare orde en veiligheid. Meer recreatieve druk en vooral meer criminele druk (drugsafval, stroperij, vuilstort) maken het werk van de BOA's zwaarder. Bovendien is steeds vaker de persoonlijke veiligheid van de BOA in het geding. Tegelijkertijd daalt het aantal groene BOA's in ons land. Al met al voldoende reden voor LandschappenNL om ook in 2019 sterk te lobbyen voor meer middelen voor BOA's: voor opleiding, voor uitrusting en voor meer BOA's. Ook voor betere samenwerking met de politie.

Een aantal grotere werkgevers van groene BOA's, waaronder LandschappenNL (namens de Landschappen), hebben de handen ineen geslagen om deze problematiek onder de aandacht van de politiek te brengen. Gezien de publieke taken die groene BOA's uitvoeren en de ondersteuning die zij leveren bij handhaving van de openbare orde en de veiligheid, lijkt ons het niet meer dan legitiem dat de overheid daar substantieel op inzet. We hebben een enquête onder groene BOA's gehouden. De resultaten daarvan zijn begin november 2019 publiek gemaakt (persbericht, interviews) en hebben veel zichtbaarheid opgeleverd in landelijke media. Ook heeft dit geleid tot het stellen van Kamervragen. Daarnaast hebben de aangeleverde (indrukwekkende) voorbeelden vanuit de provinciale organisaties, verschillende werkbezoeken en politieke druk, bijgedragen aan de politieke aandacht en bestuurlijke notie. Mede dankzij de lobby van LandschappenNL heeft dat onder andere geresulteerd in een toezegging van het Rijk van (opnieuw) 100.000 euro voor opleidingskosten van groene BOA's. Dat is een begin. Een werkgroep bestaande uit ambtenaren van de ministeries van Justitie & Veiligheid, LNV, en een delegatie van BOA-werkgevers heeft het resultaat van de enquête besproken en denkt na over de mogelijke inzet vanuit het Rijk.

Natura 2000, PAS & stikstof

De voortgang van de realisatie van het Natura2000-netwerk in Nederland werd halverwege 2019 volledig overstemd door de discussie over stikstof. In mei oordeelde de Raad van State namelijk dat het Programma Aanpak Stikstof (PAS) in strijd is met de Europese

Habitatrichtlijn en dus niet (meer) gebruikt mag worden voor vergunningverlening. Dat bracht een enorme discussie op gang, waarbij de belangen van boeren, bouwers en natuur tegenover elkaar kwamen te staan (of tegenover elkaar werden gezet). En waarbij Nederland, zowel nationaal als provinciaal, in een bestuurlijke impasse terecht kwam. LandschappenNL heeft veel werk in dit dossier gestoken. We hebben de belangen van de natuur in het algemeen en die van onze provinciale organisaties in het bijzonder behartigd. Dit door een zo helder mogelijke verwoording van onze standpunten, door rationeel de discussie aan te gaan, en door de samenwerking met boeren (en bouwers en overheden) te blijven zoeken.

Veel deden we in het Groene11-verband, maar ook vanuit het samenwerkingsverband LandschappenNL. Zo spraken we met de Commissie Remkes, deden we samen met BoerenNatuur een oproep om vooral naar perspectieven te kijken en trokken we de kar bij een aantal acties van de Groene11. Ook spraken we met andere groene organisaties en een aantal keer met verantwoordelijk (en coördinerend) minister Schouten van LNV en minister-president Rutte. We gingen langs bij Kamerleden van diverse partijen en dachten mee met GroenLinks over een stikstofwet.

Kort samengevat was (en is) onze zienswijze daarbij: 1) Stikstof is geen exclusief natuurprobleem, maar een maatschappelijk probleem, 2) Pak de stikstofuitstoot bij de bron aan, 3) Neem alle stikstof-producerende sectoren mee, 4) Zet vol in op duurzame landbouw, 5) Neem afdoende maatregelen voor natuurherstel, en 6) Maak de natuur robuuster door het Natuurnetwerk Nederland (NNN) versneld af te maken en bufferzones te realiseren. En doe dat alles gebiedsgericht en integraal, met een blik op de lange termijn en de ambitie het vraagstuk structureel op te lossen.

De mate waarin we succesvol zijn gebleken voor de natuur is nog niet heel groot; de warmte voor het boerenbelang is bij sommige partijen groot en staat structurele veranderingen in de landbouw in de weg. De politieke verwarring is immens, bij zowel rijk als provincies, en er is sprake van een grote bestuurlijke verdeeldheid. Wel is er significant geld (miljoenen) toegezegd voor natuurherstel: desalniettemin zal ook 2020 dit dossier veel van onze aandacht vergen, al was het maar omdat de toezeggingen voor de natuur tot nog toe zonder uitzondering betrekking hebben op korte termijn en ad-hoc oplossingen.

Wet Natuurbescherming

Het afgelopen jaar is de Wet Natuurbescherming ingepast in de Omgevingswet. Samen met groene collega-organisaties hebben we ingezet op het beleidsneutraal overzetten van de wet. LandschappenNL heeft daarbij aandacht gevraagd voor tijdige en adequate compensatie van natuur bij ingrepen van 'zwaar maatschappelijk belang' en voor handhaving bij aantasting van houtopstanden. Ook hebben we gepleit voor het herstellen van een omissie: natuur zou moeten worden opgenomen als 'omgevingswaarde', net als lucht en water (die wel goed zijn 'overgezet'). Op deze manier kan er gestuurd worden op een 'gunstige staat van instandhouding'. Ondanks een aanvankelijke meerderheid in de Kamer is dit niet gebeurd als gevolg van discussie binnen het kabinet en tussen de provincies. Mogelijk dient zich in 2020 de mogelijkheid aan dit alsnog recht te zetten.

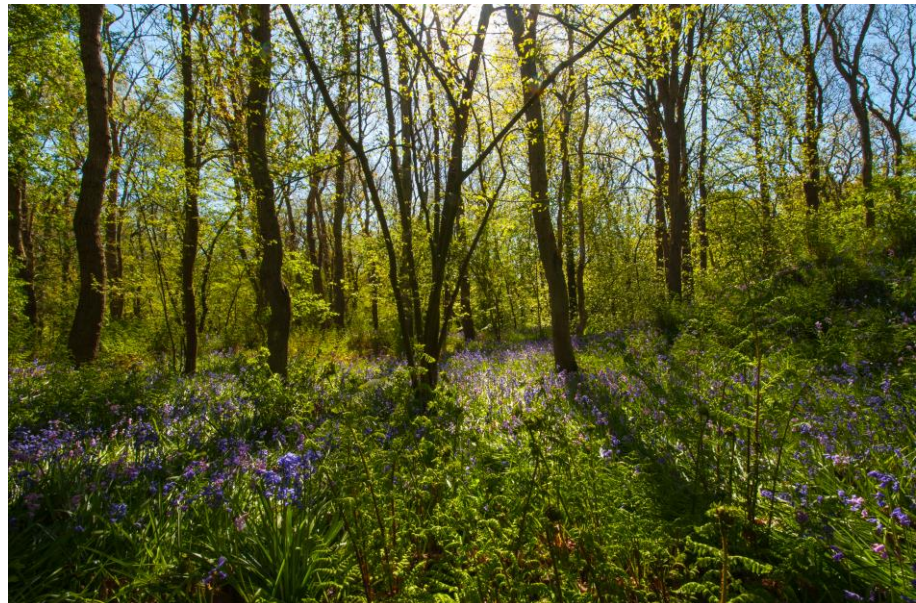
Bossenstrategie

In het concept-Klimaatakkoord was er nadrukkelijk aandacht voor bos en bosaanleg. Medio 2019 leidde de (publieke) opwinding rond de kap van bomen tot een extra stimulans voor bestuurders en politici om in te zetten op uitbreiding van het Nederlands bosareaal. Met als direct gevolg dat de minister van LNV een bossenstrategie aankondigde.

LandschappenNL heeft zelf alsook in VBNE-verband (Taskforce Bossenstrategie) de nodige input geleverd, vooral door gesprekken met de kwartiermakers van de Bossenstrategie.

De VBNE (met inbreng namens LandschappenNL) werkte daarvoor aan een gezamenlijke input samen met de Algemene Vereniging Inlands Hout (AVIH), de Unie van Bosgroepen en Wageningen Universiteit. In november zijn er werkbijeenkomsten geweest over de nieuwe bossenstrategie van het Rijk en de provincies. Daar werden door allerlei maatschappelijke organisaties waaronder LandschappenNL suggesties gedaan over de wijze waarop we de hoeveelheid bos in Nederland kunnen vergroten. Belangrijke aandachtspunten daarbij waren meer zelfvoorzienendheid van Nederland voor hout, bos als buffer rond kwetsbare natuurgebieden, bos rondom de stad én het belang van nieuwe opgaande landschapselementen als een groene dooradering van heel Nederland.

In de concepttekst van de Strategie zagen we onder andere de nodige aandacht voor kansen die herstel van landschapselementen bieden, de erkenning van het nut van gebruik van inheems plantmateriaal en de noodzaak juist ook bos buiten het NNN aan te planten.

Biodiversiteit & Deltaplan Biodiversiteitsherstel

LandschappenNL behoort tot de gangmakers van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Voor het succesvol realiseren van het ombuigen van biodiversiteitsverlies naar herstel, zijn vele en andere partijen nodig. De succesfactoren daarbij zijn verdienen modellen, coherente wet- & regelgeving, draagvlak & gedeelde waarden, kennis & innovatie en gebiedsaanpak.

In 2019 hebben we, als lid van het kwartiermakersoverleg, veel energie gestoken in het uitbreiden van de 'beweging'. Daarbij heeft LandschappenNL gezorgd voor het betrokken raken van diverse Waterschappen en de Unie van Waterschappen, van collega-

terreinbeherende organisaties, van het hogere groene onderwijs en van het Nationaal Groenfonds. Ook zijn provinciaal presentaties verzorgd over de ambities van het Deltaplan. LandschappenNL maakt tevens deel uit van het bestuur van de stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel.

In 2019 hebben vervolggesprekken plaatsgevonden tussen vertegenwoordigers van het Deltaplan en het ministerie van LNV. Minister Schouten heeft de doelen en ambities van het Deltaplan onderschreven en het ministerie van LNV verzorgde een deel van de procesondersteuning. Ook maakte de minister 2,5 miljoen euro vrij voor onderzoek naar biodiversiteit. Idealiter lopen de Deltaplan-ambities synchroon met de uitrol van de visie op kringlooplandbouw van de minister. Maar met name de stikstofdiscussie heeft de nodige vertraging op de planrealisatie opgeleverd.

Samenwerking met het IPO resulteerde erin dat de derde NatuurTop in Groningen nadrukkelijk aandacht besteedde aan biodiversiteit en aan de opgaven en ambities van de provincies op deze thematiek. Sindsdien vindt periodiek afstemmingsoverleg plaats met het IPO over de (mogelijke) provinciale inzet ten aanzien van het biodiversiteitsherstel. Los van de activiteiten in het kader van het Deltaplan, heeft LandschappenNL zich ook op andere wijzen ingezet voor herstel van de biodiversiteit. Dit onder meer door inzet op de dossiers 'Nationale Parken', 'Ruimte voor Levende Rivieren', 'Natuurlijke Klimaatbuffers', 'Natura 2000', 'Tijdelijke natuur', etc. Zie elders in dit jaarverslag.

Nationale Parken

Medio 2019 vond de kick-off plaats van het 'Platform van Samenwerkende Partijen voor de Nationale Parken'. Het Platform is feitelijk de erfgenaam van het Shareholders-overleg (Nationale Parken Deal uit 2016) en het Samenwerkingsverband Nationale Parken (SNP). Het naast elkaar bestaan van deze twee gremia leidde tot een boel dubbel werk en onderlinge argwaan; zaken die vernieuwing van de Nationale Parken danig in de weg zaten. LandschappenNL heeft zich met succes sterk gemaakt voor het reduceren van deze bestuurlijke drukte.

In het Platform hebben zitting de NP-bestuurders, de landelijke vertegenwoordigers van terreineigenaren, IVN-Natuureducatie de recreatiesector, marketingadviseurs, ondernemersorganisaties, ANWB en bijzondere leden zoals de Rijksadviseur Landschap (CRa). In het Platform worden de hoofdlijnen van de gezamenlijke aanpak en strategie voor de toekomst van de Nationale Parken besproken. Daarnaast is er expliciet ruimte voor uitwisseling van kennis en ervaringen, gezamenlijke projecten en worden pilots ontwikkeld en besproken. Het Platform behartigt belangen van de Nationale Parken bij externe partijen en voert landelijk het gesprek met andere partijen en organisaties. Goed nieuws was de 6 miljoen euro subsidie die minister Schouten van ministerie van LNV eind juli beschikbaar stelde voor een 'boost' van de Nationale Parken.

Telecom en natuurterreinen

LandschappenNL heeft de krachten gebundeld met ander terreineigenaren in haar gesprekken (onderhandelingen) met Telecombedrijven. Deze onderhandelingen gingen over de voorwaarden van het aanleggen van glasvezelverbindingen. In 2019 hebben

gesprekken plaatsgevonden, maar vooralsnog staan partijen tegenover elkaar en zijn er nog geen afspraken gemaakt.

Afrikaanse Varkenspest

Net voor de zomer werd op initiatief van het ministerie van LNV de Taskforce Afrikaanse Varkenspest ingesteld. Dit vanwege het feit dat het virus zich nu ook in West-Europa uitbreidt. Inmiddels zijn in België en in het oosten van Duitsland besmette zwijnen gesignaleerd. Doel van de Taskforce is een gezamenlijke 'roadmap' op stellen met acties die het risico van insleep van Afrikaanse varkenspest moeten verkleinen. In de Taskforce zitten naast ministerie van LNV, de vier provincies waarin wilde zwijnen voorkomen, de belangenorganisatie voor de varkenshouderij (POV) en vertegenwoordigers van de drie grote terreinbeherende organisaties. LandschappenNL heeft daarin zitting namens de vier betreffende provinciale Landschappen. Eind 2019 zag de 90%-versie van de roadmap het licht; naar verwachting wordt het traject in het voorjaar van 2020 voltooid.

Programma Aanpak Grote Wateren & Natuurwinstplan

LandschappenNL is in 2019 samen met andere groene organisaties zowel ambtelijk als bestuurlijk betrokken door de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) en LNV bij de planvorming rond de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW). De PAGW bevat een groot aantal uitvoeringsprojecten om de natuurwaarden in de grote wateren te verhogen, veelal in combinatie met andere functies, zoals waterveiligheid en recreatie. Wij hebben onder meer gewezen op de verschillende kansen voor ecologisch en natuurherstel in de grote wateren. Ook hebben we meegedacht over de prioritering. Dit heeft geresulteerd in een groslijst van 33 zogenaamde '2de tranche-gebieden PAGW' (de eerste tranche omvat onder andere Grevelingen en Eems-Dollard). Dit betreft een groot programma, dat doorloopt tot na 2030 en waarin honderden miljoenen euro's worden weggezet. Voor provinciale Landschappen met terreinen langs de grote wateren die onderdeel uitmaken van dit programma, zal dit naar verwachting de komende decennia mogelijkheden bieden om natuurdoelen te realiseren.

In samenhang met de PAGW is ook een Natuurwinstplan opgesteld door het ministerie van LNV. Desgevraagd heeft LandschappenNL een reactie gegeven. Het Natuurwinstplan stuurt aan op een nieuwe benadering van de Natura 2000-gebieden die samenvallen met grote wateren, om meer ruimte te kunnen geven aan natuurlijke dynamiek. Dit heeft ook invloed op de (locatie van) instandhoudingsdoelen van bepaalde soorten en habitats.

Droogte

Op verzoek van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) heeft LandschappenNL in 2019 geparticipeerd in traject van de Beleidstafel Droogte. In het OFL is vastgesteld dat bij de toepassing van de verdringingsreeks bij watertekorten (een volgorde van toekenning van oppervlaktewater voor verschillend gebruik, waaronder kwetsbare natuur) er sprake moet zijn van meer overleg tussen de (regionale) gebruikers. Als natuurorganisaties hebben we gepleit voor een verdringingsreeks voor grondwater, vooral gezien de negatieve effecten van beregening op grondwaterafhankelijke natuur. Dat liep stroef. Wel bleek er brede steun voor de ontwikkeling naar een klimaatrobuuster grond- en oppervlaktewatersysteem op gebiedsniveau. Dat stelt ons in staat zoveel mogelijk uit de verdringingsreeks te blijven.

In opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat hebben de bureaus Berenschot en Arcadis de crisisbeheersing van het watertekort in 2018 geëvalueerd. Doel van deze evaluatie was om aan de hand van het functioneren van de crisisorganisatie te bezien of aanpassingen nodig zijn in de samenwerking tussen de betrokken partijen en in het bijzonder in het 'Landelijk Draaiboek Waterverdeling en Droogte'. LandschappenNL heeft daaraan een bijdrage geleverd. Eind 2019 heeft minister Van Nieuwenhuizen de Eindrapportage Beleidstafel Droogte 'Nederland beter weerbaar tegen droogte' naar de Tweede Kamer gestuurd. Met daarin 46 aanbevelingen om bij een neerslagtekort en lage rivierstanden toch genoeg zoetwater te hebben voor ons drinkwater, de landbouw en natuur.

Het ministerie van LNV heeft in 2019 een 'Sectoroverleg droogte voor landbouw en natuur' in het leven geroepen. Een permanent gremium, bedoeld om elkaar in tijden van crisis snel te kunnen vinden. Ook LandschappenNL is hier vertegenwoordigd.

(Coalitie) Natuurlijke Klimaatbuffers, Life-IP

LandschappenNL werkte ook in 2019 met collega-organisaties samen in de Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers (CNK). We propageren het slim combineren van de opgaven op het gebied van de klimaatverandering (zoals het tegengaan van overstroming en verzilting, en het vergroten van de zoetwaterretentie), met die van de natuur (meer dynamiek, grotere biodiversiteit). In 2019 hebben we de volgende activiteiten ontplooid:

1. Het verhaal van natuurlijke klimaatbuffers vertellen en erover in gesprek gaan tijdens diverse evenementen: Springtij, Beheerdersdag, Deltacongres, Natuurtop, Kustdag;
2. Ambassadeurs werven die de mogelijkheden voor natuurlijke klimaatbuffers kunnen inbrengen tijdens risicodialogen en kansen hiervoor kunnen signaleren;
3. Klimaatbufferdag organiseren voor organisaties binnen de CNK;
4. Het selecteren van prioritaire gebieden voor 2020;

5. Resultaten en ervaringen verwerkt ten behoeve van kennisdeling en communicatie.
6. De samenwerking versterkt, onder andere met: BP-Zoetwater, PAGW, DPRA, Klimaatakkoord, Global Commission on Climate Adaptation (GCA) en gerichte acties in diverse gebieden;

We hebben het lijntje met de nieuwe Deltacommissaris (Peter Glas) kort gehouden, onder meer middels een gezamenlijk veldbezoek aan het Gulpdal. En we waren erg blij dat de Deltacommissaris een van de sprekers was op het Landschapssymposium. LandschappenNL participeerde in 2019, als lid van het CNK, ook in het Europese project Life-IP. In het kader van het Life-IP heeft een verkenning plaats gevonden voor zogenaamde prioritaire projecten. Er was vanuit Life-IP Deltanatuur een bescheiden budget beschikbaar voor verder projectontwikkeling en eventuele verdere fondsenwerving. Ook verzorgde en verzorgt LandschappenNL namens de CNK de externe communicatie.

Waterschapsbelasting

In de nadagen van 2018 maakte de Unie van Waterschappen (UvW) bekend haar besluit over de waterschapsbelastingen over de waterschapsverkiezingen heen te tillen, ergo, dat besluit minstens een half jaar uit te stellen. Er bleek bij de waterschappen onvoldoende draagvlak voor zowel inhoud als proces. Feitelijk ook een mooi resultaat van de lobby van LandschappenNL, grotendeels vormgegeven in VBNE-verband.

In de VBNE-werkgroep 'waterschapslasten' is in 2019 een denkblij ontwikkeld met de bedoeling deze voor te leggen aan de UvW en enkele andere relevante partijen. Er is hierbij nadrukkelijk samengewerkt met LTO. De VBNE heeft de denkrichting in een brief uiteengezet: "Op weg naar een eenvoudige en toekomstbestendige belastingheffing". Mede op basis van die brief hebben in 2019 ook 1-op-1 gesprekken met Waterschapsbesturen plaatsgevonden. Ook hebben we de politiek belangstelling voor deze

denkrichting gestimuleerd. De teneur lijkt nu dat niemand grote veranderingen in het stelsel wil, dat is gunstig. In 2020 zal blijken waartoe dat allemaal geleid heeft.

Klimaat

LandschappenNL nam in 2019 deel aan het klimaatdebat. Een belangrijke rol daarbij was weggelegd voor de VBNE: zij nam deel aan de Klimaattafel Landbouw en Landgebruik, waar klimaatmaatregelen voor bos, bomen en natuur (BBN) werden besproken.

LandschappenNL begeleidde het onderzoek dat gefinancierd wordt uit de zogenaamde Klimaatenvelopen. De resultaten van deze pilots voor bos, bomen, natuur en hout moeten concrete handvatten bieden voor het terreinbeheer.

Voor de Klimaatenvelop 2019, onderdeel BBN, heeft LandschappenNL projectvoorstellen opgehaald bij onze organisaties. De door LandschappenNL ingediende projecten zijn allemaal geaccepteerd. Het meeste geld ging naar bos- en houtprojecten, maar ook enkele koolstof-vastleggende natte natuurprojecten vielen in de prijzen. Het totaalbedrag in de klimaatenvelop 2019 omvatte ruim twee miljoen euro. Provinciale organisaties ontvingen in totaal zo'n € 230.000,- uit de Klimaatenvelop BBN en de Klimaatenvelop Veenweiden. Naast de reeds toegekende bedragen, kondigde het Klimaatakkoord ook een subsidieregeling voor aanleg van landschapselementen op landbouwgrond aan; iets waar we ons als LandschappenNL sterk voor hebben gemaakt.

Met de accordering van het Klimaatakkoord zijn de Klimaattafels ingeruild voor overleggen, gericht op de uitvoering van het Akkoord. Het Klimaatoverleg Landbouw en Landgebruik, onder paraplu van het ministerie van LNV, omvat onder andere de projectgroep BBN ('Bos, bomen en natuur'). Die projectgroep, met inbreng van LandschappenNL, zal tevens fungeren als formele klankbordgroep voor de Bossenstrategie.

LandschappenNL is tevens vertegenwoordigd (via Landschap Noord-Holland) in de Regiegroep Veenweide, het centrale orgaan in de klimaatopgave Veenweiden.

Kennisuitwisseling

LandschappenNL stak ook in 2019 weer energie in de interne kennisuitwisseling. We organiseerden op het domein 'natuur' onder andere themabijeenkomsten over boerenlandvogels, stikstof en wilde bijen. Samen met collega-organisaties waren er ook kennisbijeenkomsten, over de onderwerpen natuurlijke klimaatbuffers, biodiversiteit en de natuurwetgeving.

Betrokken

Betrokken mensen nemen sneller verantwoordelijkheid voor het groen dichtbij huis, omdat zij zich daar mee verbonden voelen. Een groeiende groep Tellers, Vertellers en Herstellers zet zich vrijwillig in voor natuur en landschap in hun naaste omgeving. Voor de provinciale Landschappen en stichtingen Landschapsbeheer is hun ondersteuning onmisbaar, door de bijdrage die ze leveren en door de betrokkenheid bij hun groene omgeving. Daarom blijven wij ons hard maken voor middelen om vrijwilligers te faciliteren met kennis, kunde en materialen. En blijven we zoveel mogelijk mensen activeren voor de bescherming van hun groene leefomgeving. Daarnaast ondersteunen we publieksactiviteiten en zoeken we naar nieuwe doelgroepen om te betrekken bij natuur en landschap. In 2019 deden wij dit met de volgende activiteiten:

Actieplan De Groene Vrijwilligers

Samen met het IPO en het ministerie LNV ondertekenden zes groene organisaties het Actieplan 'De Groene Vrijwilliger 2019-2021'. LandschappenNL was ultieme initiatiefnemer. De 'groene' organisaties signaleerden dat vrijwilligers een essentiële rol spelen in de vele ontwikkelingen op het gebied van natuur en landschap. De vrijwilligers en organisaties dreigen echter overvraagd te worden, daarom was urgent actie nodig. Samen zetten de partners zich in om de ondersteuning van vrijwilligers op een hoger niveau te brengen en nieuwe doelgroepen actief te betrekken bij het 'tellen, herstellen en vertellen'.

LandschappenNL is initiator en trekker van het actieplan, waarmee een impuls wordt gegeven aan de ondersteuning van groene vrijwilligers. In zes provincies startten de groene netwerken in 2019 met een verkenning naar de vraag hoe (samen) vrijwilligers nog beter te bedienen. Samen met partners IVN-Natuureducatie, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer organiseerde LandschappenNL twee kennisuitwisselingen voor beleidsambtenaren en professionals die met vrijwilligers werken. LandschappenNL richtte ter ondersteuning een website en nieuwsbrief in, o.a. om goede voorbeelden te tonen.

Groen Traineeship

Zes groene organisaties (Staatsbosbeheer, IVN-Natuureducatie, LandschappenNL, Natuurmonumenten, VBNE, Milieudefensie en SoortenNL) sloegen begin 2019 de handen ineen voor een Groen Traineeship. Het traineeship maakt onderdeel uit van een zgn. maatschappelijke diensttijd, die vanuit de overheid gestimuleerd wordt. Eind januari is de subsidieaanvraag voor een Groen Traineeship goedgekeurd. Het doel is nu om in anderhalf jaar 200 jongeren een plek te geven binnen een groene organisatie.

Tijdens het traineeship krijgen deelnemers tussen de 16 en 30 jaar de ruimte om zich te ontplooiën, een netwerk op te bouwen en bij te dragen aan een betere wereld. De jongeren zijn hands-on bezig en eindigen met een concreet resultaat: ze dragen op een unieke manier bij aan een beter milieu en mooiere natuur. Na afronding van het Groen Traineeship ontvangen deelnemers een certificaat en een aanbevelingsbrief. Maar het is een wisselwerking, de organisaties kunnen op hun beurt juist leren van de frisse blik van jongeren.

In september 2019 startte het eerste blok van het Groen Traineeship. Ruim 80 enthousiaste jongeren schreven zich in en waren blij dat dit op hun pad was gekomen. In 2019 hebben zij zich vijf maanden ingezet voor natuur en duurzaamheid in Nederland. Vanuit LandschappenNL deed Landschapsbeheer Friesland mee met het eerste blok. Tijdens dit traineeship hebben 14 jongeren samen met buurtbewoners gewerkt aan meer biodiversiteit in het Friese dorp Oosterbierum. Een erg geslaagde pilot.

Leer je groen!

Voor het e-learning platform 'Leer je Groen!' van de VBNE werden in 2019 vijf nieuwe modules ontwikkeld, namelijk over:

- Weidevogels
- Vrijwilligers begeleiden
- Zo ga je met elkaar om
- Grote grazers
- Veilig bomen omzagen met handgereedschap

Vanuit het sociaal overleg 'bos en natuur' werd in 2018 een traject gestart om laaggeletterdheid in onze sector aan te pakken. Uit onderzoek bleek namelijk dat, ná de schoonmaakbranche, de groene sector het hoogste percentage laaggeletterden kent. Daarom herschreven we in 2019 de laatste modules voor laaggeletterden. Dit betekent dat de modules voor ieder leesniveau toegankelijk zijn.

Het afgelopen jaar investeerde de stuurgroep in technische verbeteringen. We namen een functioneel beheerder in de arm voor technische issues. Dit hielp ons bij het verbeteren van de website. In 2019 ging een registratieformulier live, waarmee het aanmelden van vrijwilligers makkelijker werd. Ook hebben meerdere provinciale Landschappen en Landschapsbeheerorganisaties zich hiervoor aangemeld. Maar helaas is nog niet iedereen zover. Een wens voor 2020 is daarom ook de laatste organisaties toe te voegen aan 'Leer je groen!'.

Alliantie Groen en gezondheid

In alliantie met IVN -Natuureducatie en Staatsbosbeheer brengt LandschappenNL het belang van natuur en landschap voor de gezondheid onder de aandacht. We zoeken daartoe de samenwerking met zorgprofessionals en beleidsmakers, om dit te verankeren in beleid. In 2019 breidde de Alliantie zijn netwerk uit en organiseerde het congres 'Natuur en Mentale gezondheid', waar 130 mensen uit de zorg en de natuursector een breed palet aan interventies presenteerden.

Landelijke evenementen; organisatie en zichtbaarheid

Natuurwerkdag

Samen buiten aan de slag, en burgers kennis laten maken met vrijwilligerswerk in de natuur. Dat zijn de doelen van de jaarlijkse Natuurwerkdag. LandschappenNL richt zich op de landelijke coördinatie, beheer van de website www.natuurwerkdag.nl, landelijke communicatie naar media en promotie van de Natuurwerkdag via verschillende kanalen. Dit met het doel Natuurwerkdag te profileren als het grootste groene vrijwilligersevenement van Nederland. In 2019 was 'Biodiversiteit' het thema van de Natuurwerkdag. Er zijn verschillende locaties in het land georganiseerd waar deelnemers aan de slag gingen voor diverse soorten, zoals de wilde bij, ijsvogel en ringslang. Ook is biodiversiteit door middel van storytelling onder de aandacht gebracht bij een breed publiek. Ondanks de slechte weersvoorspellingen voorafgaand aan de Natuurwerkdag, was er een opkomst van ruim 14.000 deelnemers op 563 locaties.

Maaien met de zeis

Het Maaien met de zeis is het jaarlijkse kampioenschap voor regioteams voor het vakkundig en zo snel mogelijk maaien met de zeis. LandschappenNL draagt bij aan de promotie en facilitaire organisatie van deze dag. In 2019 is er door diverse media aandacht besteed aan maaien met de zeis. Zo hebben we een advertorial voor het tuinblad Garderners' World geschreven en is er een item over maaien met de zeis verschenen in het televisieprogramma Koffietijd (RTL).

Bijenwerkdag

In maart 2019 hebben we de Bijenwerkdag georganiseerd vanuit het project Nederland Zoemt. Op 136 locaties door heel Nederland zijn mensen aan de slag gegaan om de leefomstandigheden voor de wilde bij te verbeteren. Dit was een belangrijke bijdrage aan het doel van de Wilde Bijenlinie, onderdeel van Nederland Zoemt, het structureel verbeteren van het netwerk van nestgelegenheid en voedselvoorziening voor de wilde bij. De werklocaties zijn georganiseerd tijdens NL-doet en in samenwerking met de Landschapsbeheerorganisaties. Dit jaar was de laatste keer dat we de Bijenwerkdag landelijk organiseerden. Vanaf 2020 is het aan de provinciale organisaties zelf of zij dit in eigen provincie willen organiseren. Landelijk blijven we ons wel inzetten voor de wilde bij tijdens de Nationale Bijentelling in april.

Week van het Landschap

De Week van het Landschap vindt elk jaar plaats in de herfstvakantie en wordt georganiseerd door de provinciale Landschappen. LandschappenNL coördineert hiervoor de landelijke publiciteit. In 2019 zijn er verschillende kanalen ingezet om de Week van het Landschap onder de aandacht te brengen van een breed publiek. De advertenties op social

media, commercial in verschillende bioscopen in Nederland en diverse publicaties in bladen en op websites hebben bijgedragen aan de zichtbaarheid van dit evenement.

Beheerdersdag

Op vrijdag 27 september 2019 vond de jaarlijkse Beheerdersdag plaats op landgoed Marienwaardt in Beesd. Een ontmoetingsdag voor iedereen die werkt in bos, natuur en landschap, met uiteenlopende workshops gericht op de beheerpraktijk. Al meer dan tien jaar delen we praktische, nieuwe inzichten met elkaar, zodat we het bos- en natuurbeheer nóg beter kunnen uitvoeren. LandschappenNL is betrokken bij het organiseren van de beheerdersdag. Dit jaar hadden we 700 deelnemers en 30 workshops/excursies, waarvan 5 workshops door LandschappenNL waren aangedragen.

Leestekens van het landschap

In totaal zijn 17 wandel- en fietsroutes ontwikkeld in het oosten van Nederland. Door middel van de routes kunnen fietsers en wandelaars het verhaal over het landschap ontdekken, waarin extra aandacht wordt besteed aan landschapselementen. Op de website www.leestekensvanhetlandschap.nl is een compleet overzicht te vinden van landschapselementen. De ANWB heeft als partner van LandschappenNL in haar media uitgebreid aandacht besteed aan de routes, onder andere in de Eropuit-nieuwsbrief en in het magazine De Kampioen. Landschap Overijssel heeft de routes opgenomen in hun wandel-app en gekoppeld aan vrijwilligers die als ambassadeurs de promotie op zich nemen. Daarnaast heeft de Rijksuniversiteit Groningen/ Kenniscentrum Landschap een serie extra wandelroutes gepubliceerd in het Dagblad van het Noorden.

Met de ontwikkeling van de routes en de promotie hiervan is dit project in 2019 afgerond. Leestekens van het landschap is tot stand gekomen dankzij steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Landschapssymposium

We kijken tevreden terug op het Landschapssymposium van 2019 in Fort Altena in Werkendam. Grote maatschappelijke vraagstukken als klimaatverandering, landbouwtransitie en energietransitie zetten het landschap in de schijnwerpers. Hoe brengen we klimaat en landschap bij elkaar? En wat vindt de 'burger' daar eigenlijk van? Over die thematiek ging het afgelopen Landschapssymposium van LandschappenNL. Externe sprekers waren Denker des Vaderlands Daan Rovers, de rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving/ het landschap Berno Strootman, Deltacommissaris Peter Glas, hoogleraar en directeur van het Louis Bolk Instituut Jan Willem Erisman, en Jeanet Kullberg van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nationale Postcode Loterij

Elk jaar zijn wij zeer verheugd over de financiële steun van de Nationale Postcode Loterij. Dankzij de ruim 2,9 miljoen deelnemers aan deze grootste goeddoelenloterij van Nederland was het ook in 2019 weer mogelijk om in alle provincies extra geld te besteden aan ons waardevolle landschap. LandschappenNL is bovendien blij met het platform dat de Postcode Loterij biedt om zoveel mogelijk publiek kennis te laten maken met het werk van

de goede doelen. Zij laten via alle mogelijke mediakanalen zien waar de bijdragen aan worden besteed en geven onze provinciale organisaties daarmee gelegenheid om hun goede groene werk voor het voetlicht te brengen. Vanzelfsprekend brachten LandschappenNL, de provinciale Landschappen en de Landschapsbeheerorganisaties ook in 2019 de samenwerking met de Postcode Loterij en de projecten die dankzij deze samenwerking mogelijk zijn, onder de aandacht van de natuur- en landschapsliefhebbers van Nederland.

Het Groene Strand

Een bijzonder project dat in 2019 werd gehonoreerd, is Het Groene Strand. Met een bijdrage van ruim 2,4 miljoen euro kunnen we de komende jaren werken aan natuurlijke stranden vol leven. Stranden dragen bij aan de biodiversiteit in Nederland. In het vloedmerk leven unieke plant- en diersoorten en vinden strandbroeders een plek om te broeden. Door het intensieve strandbeheer krijgt strandleven echter geen kans om zich te ontwikkelen.

Naast de provinciale organisaties zijn ook Stichting Duinbehoud, IVN -Natuureducatie en Stichting Anemoon betrokken bij het project. Samen gaan we aan de slag om het huidige strandbeheer te veranderen en bewustzijn voor natuur op stranden te vergroten, door onder andere het opzetten van strandcommunities met bewoners, gemeenten en ondernemers.

Plan Boom

Ook het project 'Plan Boom' van de Natuur en Milieufederaties in 2019 gehonoreerd door de Postcode Loterij. In vier jaar tijd zullen 10 miljoen bomen geplant gaan worden. Dit kan nieuw bos zijn maar ook het herstel van landschapselementen omvatten. In december 2019 is bij het Utrechts Landschap al een begin gemaakt, met de aanplant van 2.000 bomen en struiken op landgoed Beerschoten in De Bilt. LandschappenNL is uitvoerend partner bij Plan Boom en zal samen met de provinciale organisaties zich inzetten om boomplantinitiatieven te ondersteunen.

Nederland Zoemt

Nederland Zoemt is een samenwerking tussen de provinciale landschapsorganisaties/ LandschappenNL, Natuur & Milieu, IVN-Natuureducatie en Naturalis. Voor dit project hebben we in 2018 een bijdrage van de Postcode Loterij ontvangen van ruim 1.7 miljoen euro. Het project was enorm succesvol ook in de aanzuigende werking die het had: talloze organisaties en initiatieven wilden meedoen, waardoor uiteindelijk een veelvoud aan activiteiten is ontplooid en uitgevoerd.

Het afgelopen jaar is er ingezet op het structureel verbeteren van de voedsel- en nestgelegenheid van de wilde bij, door aanleg van 300 wilde bijenplekken (inmiddels 1.000 initiatieven) en het organiseren van de Bijenwerkdag en de Nationale Bijentelling. Ook is er geïnvesteerd in bij-vriendelijke lesprogramma's in de vakopleiding MBO en verwerven van draagvlak voor bescherming van de wilde bij.

Het project is eind 2019 financieel afgerond. In het voorjaar van 2020 krijgt het project een vervolg bij de provinciale organisaties. Dit vervolg is mogelijk doordat de samenwerking met Natuur & Milieu en IVN financiële voordelen (efficiencywinst) hebben opgeleverd. Dit verkregen positieve resultaat wordt verbonden aan werkzaamheden die bijdragen aan meer leefruimte en voedselvoorziening voor de wilde bij. De komende twee jaar worden activiteiten georganiseerd die de doelen van Nederland Zoemt ondersteunen, waaronder communicatie en organisatie rondom de Nationale Bijentelling.

Kustlaboratorium

De realisatie van het Kustlaboratorium komt in zicht. In september is de eerste inlaat als proef opgezet door Rijkswaterstaat. Afhankelijk van de bevindingen van deze pilot zal bepaald worden wanneer de andere twee inlaten worden geactiveerd. Door de aanvoer van water komt de stap naar zilte teelten steeds dichterbij. In 2019 heeft Het Zeeuwse Landschap de laatste hand gelegd aan de inrichting van de zeegroentepercelen. Hiermee is de ruimtelijke inrichting voltooid en is het wachten op de bevindingen van de pilot. Verwachting is dat in 2020 de Nationale Postcode Loterij het door hen gehonoreerde allereerste Droomproject (2010) als voltooid kan beschouwen.

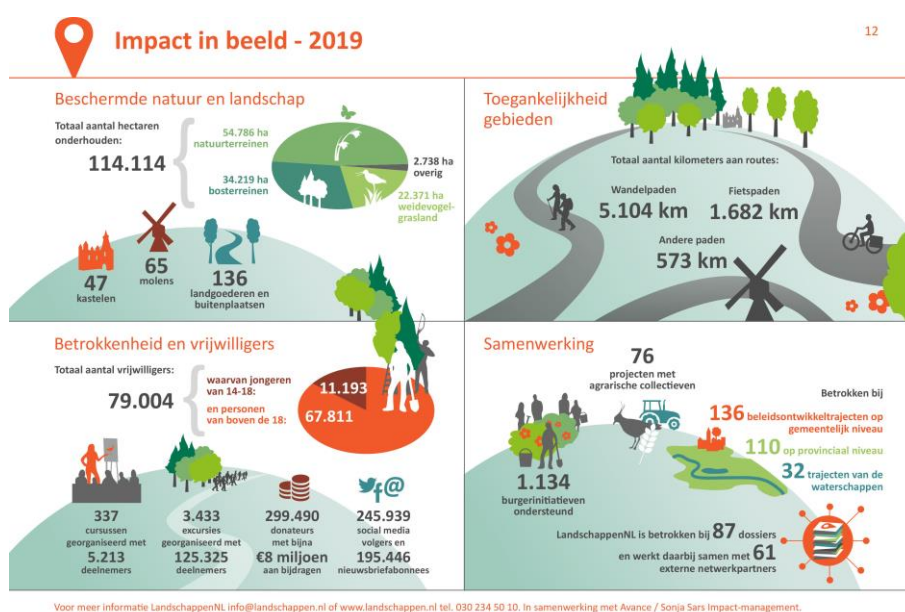
Particuliere fondsen

De provinciale organisaties kunnen blijven investeren in de bescherming en ontwikkeling van een groene en cultuurrijke leefomgeving, mede dankzij de grote maatschappelijke betrokkenheid van particuliere fondsen en stichtingen. In samenwerking met het Prins Bernhard Cultuurfonds is door een particuliere stichting een aanzienlijke bijdrage ter beschikking gesteld voor natuurontwikkelings- en natuurinrichtingsprojecten van provinciale Landschappen. Ook Stichting de Versterking ondersteunt de provinciale Landschappen bij projecten op het gebied van natuurontwikkeling, instandhouding van erfgoed en educatie.

Impactonderzoek

LandschappenNL heeft in 2017 een eerste impactonderzoek uitgevoerd om zicht te krijgen op de gezamenlijke impact die de Landschapsbeheerorganisaties en provinciale Landschappen gezamenlijk maken. Het eerste impactonderzoek (2017-2018) had een focus

op de vrijwilligers; vrijwilligersbeleid en burgerbetrokkenheid vormen een essentieel onderdeel van de strategie van de provinciale landschapsorganisaties. Begin 2019 is Avance in samenwerking met Sonja Sars van Impact Management gevraagd een nieuw impactonderzoek uit te voeren, met de focus op biodiversiteit. Door het verzamelen van data gekoppeld aan eerder opgestelde indicatoren, een data-analyse over de stand van zaken van biodiversiteit en meerdere kwalitatieve analyses op effecten van biodiversiteit, is inzicht verworven van de impact van de provinciale organisaties op dit onderwerp. Uit het onderzoek is gebleken dat inzicht krijgen op de effecten van biodiversiteit door interventies van de provinciale organisaties moeilijk 'wetenschappelijk hard' te maken is, maar wel zgn. anekdotisch kan worden verklaard. In het verschenen publieksrapport staat een schets van de meeste opmerkelijke resultaten.

Kennisuitwisseling

LandschappenNL stak ook in 2019 weer energie in de kennisuitwisseling over betrokkenheid. We organiseerden onder meer bijeenkomsten over fondsenwerving en impact. Ook organiseerden we themabijeenkomsten samen met collega-organisaties, over onderwerpen als Groene Vrijwilligers, e-learnings en Arbo- en veiligheid voor vrijwilligers. In de bijeenkomsten werd ingegaan op landelijke ontwikkelingen in deze werkvelden. Daarnaast werden er op de provinciale bijeenkomsten goede voorbeelden uitgewisseld en hadden de collega's de ruimte om gericht vragen te stellen.

Erfgoed

LandschappenNL maakt zich sterk voor het behoud en de ontwikkeling van het Nederlands erfgoed. Het Nederlandse landschap is drager van vele monumenten en bijzondere objecten. Zowel het gebouwde als ongebouwde erfgoed hebben een plek in onze beleidsagenda. Door deelname in landelijke overlegstructuren krijgt de belangenbehartiging vorm. In 2019 gebeurde dit onder andere door:

Erfgoed Deal

Op 21 februari 2019 heeft directeur-bestuurder Hank Bartelink, in aanwezigheid van minister Van Engelshoven van OC&W, namens LandschappenNL zijn handtekening gezet onder de Erfgoed Deal. Daarmee is LandschappenNL één van de formele partners van deze deal, waarvoor in totaal 20 miljoen euro beschikbaar is gesteld door het Rijk. Provincies en gemeenten dienen dit bedrag te verdubbelen, vanuit hun rol als formele aanvragers. Provinciale landschapsorganisaties kunnen participeren in de projecten. Deze dienen in te gaan op de rol van erfgoed in relatie tot de grote transitieopgaven die in Nederland gaan plaatsvinden. Dit zijn met name de energietransitie, klimaatadaptatie en ontwikkelingen met stad en krimp. Daarnaast kan ingeschreven worden op kennistracten en projecten die gerelateerd zijn aan de omgevingsvisie. Er vindt afstemming plaats over projectvoorstellen tussen LandschappenNL, Staatsbosbeheer en Vereniging Natuurmonumenten. Daarnaast is LandschappenNL lid van het ondersteuningsteam van de Erfgoed Deal, dat samenwerkt met het programmateam Erfgoed Deal. De Erfgoed Deal kent een looptijd van vier jaar (2019 t/m 2022).

Kennisuitwisseling

In juni 2019 zijn vertegenwoordigers van de provinciale Landschappen en de Landschapsbeheerorganisaties binnen het netwerk van LandschappenNL bij elkaar gekomen om nader kennis te maken en ervaringen en ideeën uit te wisselen over het thema erfgoed. Afgesproken is om themagerichte bijeenkomsten te organiseren. Thema's die hiervoor in aanmerking komen zijn: archeologie, herbestemming en financiering, opstallen, visievorming erfgoed, richtlijnen voor hoveniers en 'boswerk', GIS-toepassingen, groen erfgoed, claims en aansprakelijkheid.

In oktober heeft LandschappenNL een bijeenkomst voor erfgoedsspecialisten van de provinciale Landschapsorganisaties georganiseerd, met als thema archeologisch erfgoed. Deze bijeenkomst vond plaats op landgoed Loenermark van Geldersch Landschap en Kasteelen. Waardevolle lezingen waren er van prof. dr. Louwe Kooijmans, Het Zeeuwse Landschap en de RCE. De laatste bijdrage vormde tevens een introductie op de nieuwe regeling Instandhouding Archeologische Rijksmonumenten, waarbij medewerkers van provinciale landschapsorganisaties kennis maakten met de betreffende programmaleider van het RCE.

Organisatie

Als LandschappenNL vormen we, tezamen met de Raad van Toezicht, de verbindende factor tussen de provinciale landschapsorganisaties. We dragen bij aan kennisuitwisseling, behartigen hun belangen en faciliteren activiteiten waarmee we de positie van natuur en landschap versterken. Van beleidsmedewerkers tot bestuurders, Hoofden Terreinen en veldwerkers: allemaal ervaren ze de kracht van kennis delen en het ontwikkelen van gezamenlijke visies en plannen. LandschappenNL bestaat in haar huidige vorm sinds 1 januari 2016 en is voortgekomen uit Landschapsbeheer Nederland en De12Landschappen. In dit jaarverslag lichten we enkele organisatorische thema's door.

Bestuur en organisatie

LandschappenNL is een stichting met een Raad van Toezicht. Door de specifieke constellatie van de organisatie, wordt de koers van LandschappenNL gezamenlijk bepaald door de directeuren van de provinciale organisaties en de directeur-bestuurder van LandschappenNL, die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het beleid. De leden van de Raad van Toezicht zijn allemaal afkomstig uit de besturen of raden van toezicht van de provinciale organisaties. Zie bijlagen voor een overzicht van samenstelling, zittingstermijn en nevenfuncties van de leden van de Raad van Toezicht en de directeur. De statuten, reglementen en profielschets staan op de website van LandschappenNL.

Structuur

Als samenwerkingsverband heeft LandschappenNL een verbindende rol, waarbij aansluiting met de provinciale organisaties op alle niveaus essentieel is: van medewerkers tot directie en bestuur dan wel Raad van Toezicht. Het handelen van de directeur-bestuurder wordt gevolgd door de Raad van Toezicht, waarbij twee momenten centraal staan: vóór het verslagjaar bij het bepalen van strategie, beleidsplan en begroting en vervolgens achteraf bij het goedkeuren van de jaarstukken. Daarbij is de Raad van Toezicht ook verantwoordelijk voor de benoeming van het bestuur en de externe accountant, waarvoor twee adviescommissies zijn: de remuneratiecommissie en de auditcommissie (zie bijlagen). De directeur wordt bijgestaan door de directeuren van de provinciale organisaties, die gezamenlijk en afzonderlijk met elkaar vergaderen in het DirecteurenBeraad en het Directeuren-RentmeestersOverleg.

Beleid

Het beleid van LandschappenNL is in de Strategische Agenda 2017-2022 op hoofdlijnen geformuleerd. De ambities van LandschappenNL worden beschreven, onderbouwd en in doelstellingen geformuleerd. Ieder jaar wordt er een jaarplan gemaakt met daarin de focuspunten voor het komende jaar. Jaarplannen worden in oktober ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Toezicht. Na afloop van het jaar wordt verantwoording afgelegd in het jaarverslag.

Maatschappelijke ontwikkelingen en risicomanagement

Maatschappelijke ontwikkelingen

De maatschappij is voortdurend in beweging. LandschappenNL volgt bestuurlijke en beleidsmatige ontwikkelingen op de voet en houdt zicht op mogelijke risico's. Onderstaande tabel vat deze samen en geeft een overzicht van de wijze waarop LandschappenNL de belangen van de provinciale organisaties behartigt.

Ontwikkeling	Kans of risico	Actie
Ruimtelijke ontwikkeling: <ul style="list-style-type: none"> • Het Nederlandse landschap staat onder druk door ruimteclaims vanuit diverse sectoren. • Gevolg: dit gaat ten koste van de landschapskwaliteit. 	Kansen: <ul style="list-style-type: none"> • Borging in Omgevingswet en omgevingsvisies. Risico's: <ul style="list-style-type: none"> • Andere sectoren voeren boventoon in ruimtelijke beslissingen deze kunnen ten gaat koste van het landschap. • Onevenwichtige verdeling van ontwikkelingen in groei- en krimpggebieden 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieve lobby op borging landschap en -kwaliteit in Omgevingswet en visies • Ontwikkel nieuwe landschapskwaliteiten in groeigebieden en versterk bestaande kwaliteiten in krimpggebieden • Zorg voor goede compensatie • Inzet op aanleg en beheer nieuwe landschaps-elementen
Landbouw: <ul style="list-style-type: none"> • De natuur staat onder zware druk door met name de gangbare landbouw in ons land. Door dit landgebruik en de effecten daarvan (stikstof) is er sprake van een verlies aan biodiversiteit. • Hetzelfde geldt voor de kwaliteit van lucht, bodem en water erin ons land. Daardoor ook minder kansen voor natuurherstel. 	Kansen: <ul style="list-style-type: none"> • Door Deltaplan Biodiversiteitsherstel ontstaan er nieuwe coalities. Door stikstofcrisis hernieuwde aandacht voor het belang van natuur! • Meer aandacht voor natuurinclusieve kringlooplandbouw. Risico's: <ul style="list-style-type: none"> • Politieke besluitvorming blijft hangen in korte termijn maatregelen ten gunste van de sector. • Polarisation in de discussie(s) tussen landbouw- en natuurorganisaties. 	<ul style="list-style-type: none"> • Versterken lobby op biodiversiteit en verlies daarvan meer framen als algemeen maatschappelijk probleem. • Integraal benaderen van problematiek stikstofcrisis zorgt voor steun van andere stakeholders (bouwsector) voor natuurinclusieve landbouw. • Samenwerking en afstemming met boeren en pachters die hun bedrijf richting natuurinclusieve landbouw willen ontwikkelen.
Klimaat: <ul style="list-style-type: none"> • Op de lange en korte termijn zijn er effecten voor Nederland door 	Kansen: <ul style="list-style-type: none"> • Door natuurontwikkeling als oplossing voor verwachte klimaateffecten in te zetten versterk je ze. 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieve betrokkenheid bij Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers en coalitie Natuurlijke Rivieren.

<p>klimaatverandering (extreem natte en droge perioden).</p>	<p>Risico's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Besluitvorming op de korte termijn zit visie op effecten lange termijn in de weg. • Bestuurlijke versnippering. • Geen integrale benadering. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inzetten op natuurontwikkeling (inclusief waterberging) voor adaptatie en mitigatie klimaat-problematiek
<p>Betrokkenheid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vergrijzing, verouderende groep vrijwilligers. • Nieuwe generatie gepensioneerden zijn hoger opgeleid en werken projectmatig • Jongeren geïnteresseerd in klimaat en groene omgeving • Aandacht voor gezonde werking van groen en natuur neemt toe 	<p>Kansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Groei van het aantal vrijwilligers en donateurs. • Jongeren willen bijdragen aan natuurbehoud • Natuur wordt integraal onderdeel van gezonde leefstijl Nederlanders <p>Risico's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrijwilligers willen niet gebonden worden • Jongeren zien geen noodzaak aan natuurbehoud in NL. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning bij bekendheid prov. Organisaties als vrijwilligersorganisaties • Betrekken van jongeren via Groen Traineeship • Communicatie, lobby en stimuleren pilots Groen en gezondheid • Kennisdeling over demografische ontwikkelingen en best practices • Communicatie over belang natuurbehoud.
<p>Energie en -transitie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overstappen van fossiele brandstoffen naar CO2 neutrale oplossingen 	<p>Risico's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Windmolens en zonneparken. Verlies van natuur- en landschapswaarden 	<ul style="list-style-type: none"> • Visievorming, o.a. in de vorm van standpunten over regionale energie-strategieën. • Lobby en beleids-beïnvloeding daar waar nodig en nuttig en in afstemming.
<p>Erfgoed</p> <ul style="list-style-type: none"> • Historisch erfgoed verliest economisch gebruik • Grote transitie zetten historisch erfgoed onder druk 	<p>Kansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nieuwe verdienmodellen • Ondersteuning via overheidsregelingen, zoals Erfgoeddeal <p>Risico's</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onrendabele leegstand • Onbetaalbaar onderhoud • Verlies historische structuren 	<ul style="list-style-type: none"> • Aansluiting bij creatieve (horeca-)ondernemers, aannemers en evenementenverhuur • Combineren erfgoed met natuur/groen • Zet erfgoed in als oplossing voor verandering (behoud door ontwikkeling)

Risicobeleid

Het samenwerkingsverband LandschappenNL behartigt de belangen van de provinciale Landschappen en de provinciale stichtingen Landschapsbeheer op bovenprovinciaal, interprovinciaal en nationaal niveau. De toevertrouwde middelen moeten zorgvuldig

worden besteed. Met risicomanagement zetten wij ons ervoor in om deze risico's systematisch te bewaken, te beperken en te beheersen.

We onderscheiden vier risicotypen: financieel, operationeel, incidenteel en strategisch risico.

Financieel risico

Voorop staat het maximaal besteden van de aan ons toevertrouwde middelen aan onze doelstelling. Door een goede inrichting van processen en aanvullende richtlijnen zorgen we daarvoor. In het bijzonder letten we op juiste, doelmatige en doeltreffende uitgaven en bestedingen. Specifieke risico's waar in 2019 aandacht aan is besteed zijn:

- De belangrijkste bron van inkomsten voor de werkorganisatie is de bijdrage van de provinciale organisaties. Een risico voor LandschappenNL is dat één of meer van deze organisaties 'omvalt' of om andere redenen niet meer aan zijn financiële verplichting kan voldoen. Om zware tijden bij een van de provinciale organisaties te kunnen overbruggen is een zo genaamde 'rode-knop'-procedure opgesteld. Mocht één van de provinciale organisaties failliet gaan, dan zal dit consequenties voor de koepel kunnen hebben. De directeur van LandschappenNL vergadert periodiek met de directeuren van de provinciale organisaties (zie paragraaf over structuur). Zo informeren beide partijen elkaar regelmatig, ook over bedrijfsmatige zaken.
- De jaarlijkse bijdrage van de Postcode Loterij die via LandschappenNL aan de provinciale organisaties wordt betaald, is voor hen een belangrijke inkomstenbron. In 2015 is weer een contract van 5 jaar afgesloten. In 2018 is een midterm-evaluatie uitgevoerd, met een uitstekende reflectie. Maar ook onderwijl zorgen we dat we de Postcode Loterij op de hoogte houden van onze activiteiten. De relatie met de Postcode Loterij is naar onze inschatting uitstekend.
- De toekenning van financiering voor grote projecten door de Postcode Loterij brengt ook risico's met zich mee. Hierin hebben we voorzien door extra scholing voor medewerkers en extra zorgvuldigheid in de projectorganisatie. Als stichting houden we grip op de uitgaven door een planning- en controlcyclus die ervoor zorgt dat middelen worden toegekend op basis van goedgekeurde werkplannen.

Operationeel risico

We streven voortdurend naar verbetering van onze interne processen, waardoor wij kunnen voldoen aan wijzigingen in de wet- en regelgeving. In 2019 is vooral aandacht besteed aan:

- Personeel. In 2019 was er een relatief grote in- en uitstroom van personeel en hadden we te maken met twee langdurig zieken. Het risico was dat daardoor doelstellingen niet konden worden gerealiseerd. Er is extra aandacht besteed aan werving en selectie en er is extra capaciteit ingehuurd. In een aantal gevallen is vertraging in doelrealisatie geaccepteerd. Daar waar vertraging in doelrealisatie zich voordeed, is in afstemming met partners de taakverdeling verlegd.
- Integriteit. Charitatieve instellingen moeten een integriteitsbeleid ontwikkelen, vaststellen en zich jaarlijks over de uitvoering daarvan verantwoorden. Vanaf 2020 gaat het CBF de nieuwe integriteitsnormen actief toetsen. Gezien de rol van LandschappenNL was het logisch een basisformat te ontwikkelen voor alle provinciale organisaties. Dit integriteitsbeleid vormt dan, per organisatie, de kapstok waaraan alle 'eigen' regelingen en instrumenten voor integriteit opgehangen kunnen worden. In 2019 is een algemene

gedragscode (organisatie) en een integriteitsverklaring (bestuurders/RvT-leden) opgesteld. De integriteitsverklaring is ondertekend door alle RvT-leden.

- Systeembeveiliging heeft blijvend aandacht.

Incidenteel risico

Door middel van scenario's wordt op onverwachte gebeurtenissen geanticipeerd en worden protocollen opgesteld. Zo zijn er protocollen voor incidenten bij ICT-beveiliging. De protocollen worden regelmatig bijgewerkt.

Strategisch risico

Onze reputatie is van belang om ons werk te kunnen blijven doen. Imagoschade kan leiden tot minder inkomsten, donateurs en vrijwilligers bij de provinciale organisaties, maar ook de sector kan hier schade door leiden. We zijn ons zeer bewust van onze maatschappelijke verantwoordelijkheid, we onderhouden goede relaties met onze stakeholders en zijn transparant in wat we doen. Met de Theory of Change bepalen we hoe we de grootste impact kunnen bereiken. Met behulp van deze theorie brengen we in beeld hoe we werken aan de gestelde impactdoelen. We monitoren en evalueren jaarlijks de voortgang van onze strategie en toetsen de daaraan ten grondslag liggende aannames. Waar nodig stellen we onze strategie bij zonder onze doelstelling uit het oog te verliezen.

Grondaankoop en (vermeende) staatssteun

In 2011 heeft de Europese Commissie goedkeuring verleend aan een nieuwe subsidieregeling voor natuurbeschermingsorganisaties, waaronder de provinciale Landschappen. Naar aanleiding van een door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters (VGG) ingediende klacht oordeelde de Commissie eind 2015 dat de Staat de maatregel onterecht niet van tevoren had aangemeld bij de Commissie, maar dat de steun (nu achteraf) alsnog is goedgekeurd. De klacht is daarmee ongegrond verklaard.

Zowel de VGG als de provinciale Landschappen en de vereniging Natuurmonumenten hebben - op verschillende gronden - in 2016 tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep aangetekend bij het Gerecht van de Europese Unie. In tegenstelling tot de Commissie zijn de Landschappen en Natuurmonumenten van mening dat natuurbeschermingsorganisaties niet kwalificeren als 'onderneming', en dat er daarom geen sprake was van staatssteun.

Eind 2018 heeft het Gerecht uitspraak gedaan en daarbij het besluit van de Commissie nietig verklaard. Belangrijk formeel punt daarbij was dat het Gerecht van oordeel is dat de Commissie had moeten kiezen voor een zogeheten formele onderzoeksprocedure voor afhandeling van de klacht van de VGG, en het onderzoek niet had kunnen afdoen in een informele onderzoeksprocedure.

De provinciale Landschappen en de Vereniging Natuurmonumenten hebben daarop in december 2018 hoger beroep ingesteld bij het Hof van Justitie. Het is nu wachten op de uitspraak van het Hof, een datum daarvoor is nog niet bekend. Die uitspraak zal tevens bepalend zijn voor het verdere verloop van dit juridische traject.

Impact coronavirus op continuïteit

Tijdens de tot stand koming van dit jaarverslag bleek de wereld getroffen te zijn door een pandemie. Het COVID-19 virus (coronavirus) en de daartegen genomen maatregelen door de rijksoverheid en andere overheden, kunnen een significante impact hebben op LandschappenNL en de provinciale organisaties. Hoe groot de impact daadwerkelijk zal zijn is onzeker, dat hangt onder andere af van de doorlooptijd van beperkende c.q. beschermende maatregelen en van de daaruit voortvloeiende sociaal-maatschappelijke en economische gevolgen.

Gesignaleerde risico's

Verwacht wordt dat de gevolgen betrekking hebben op de volgende risicotypen:

Financieel risico

LandschappenNL heeft geen eigen inkomsten uit (commerciële) activiteiten en geen inkomsten uit vermogensbeheer, en ondervindt in die zin geen directe nadelige gevolgen. LandschappenNL is daarentegen wel afhankelijk van de jaarlijkse bijdragen van de provinciale organisaties. In welke mate de impact op de provinciale organisaties gevolgen heeft voor de financiering van het samenwerkingsverband is op dit moment niet in te schatten. Overigens is de verwachting (huidige inzichten) dat de coronavirusuitbraak sec de financiële continuïteit van (de meeste) provinciale organisaties niet onder druk zal zetten.

Operationeel

Voor de organisatie betekent een hoog ziekteverzuim hoge kosten en het mogelijk niet na kunnen komen van verplichtingen. Alle medewerkers kunnen op afstand (digitaal) thuiswerken. Dit is niet optimaal, maar hiermee lijkt de impact op de activiteiten van LandschappenNL vooralsnog beperkt.

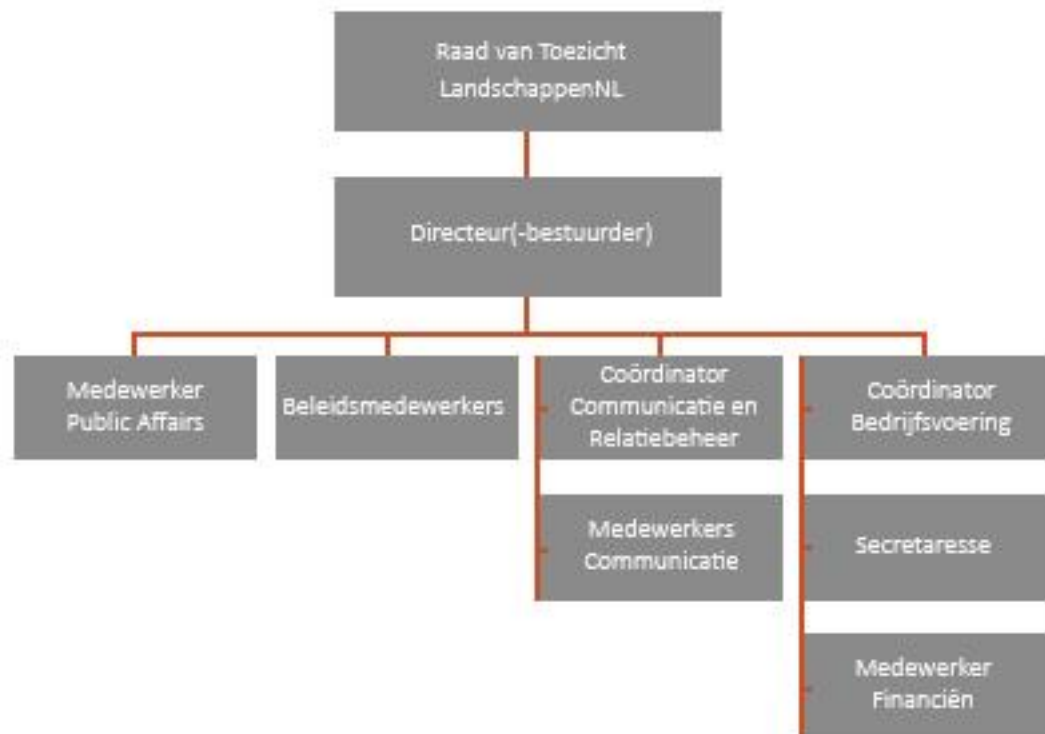
Vooralsnog schatten wij de impact van de corona-pandemie op de financiële continuïteit van LandschappenNL als (zeer) beperkt in. Dat betekent dat er geen sprake is van een materiele onzekerheid inzake de continuïteit.

ANBI en CBF

Landschappen beschikt over een ANBI-status en is sinds juli 2018 ook erkend door het CBF in categorie C. Verder onderschrijft zowel de directeur-bestuurder als de Raad van Toezicht de code Goed Bestuur. Het jaarverslag inclusief de jaarrekening worden opgesteld conform de Richtlijn Rj650.

Werkorganisatie

Het team van de werkorganisatie bestaat uit elf medewerkers en wordt aangestuurd door de directeur. In 2019 was er sprake van een groot personeelsverloop: 25%. Op een team van 12 mensen is dat veel, maar in de praktijk gaat het om drie personen, met 'gewone' beweegredenen zoals een stap kunnen zetten in de loopbaanontwikkeling en pensionering.

De organisatie bestond in 2019 uit 12 personen en 9,93 fte. De verhouding man-vrouw is iets verschoven en de gemiddelde leeftijd bedroeg op 31 december 49 jaar. De werknemers vallen onder de cao Bos en Natuur (ondernemingsdeel de Landschappen) en zijn daarop ingeschaald. Dit geldt ook voor de directeur, voor een toelichting, zie jaarrekening Overige toelichtingen-bezoldiging directie.

Arbeidsomstandigheden

Arbo, veiligheid en duurzaamheid zijn structurele aandachtspunten bij LandschappenNL. Vanwege het personeelsverloop is het aantal medewerkers met BHV weer op peil gebracht. De risico inventarisatie en evaluatie is in 2019 geactualiseerd. Begin 2020 zal voor het personeel weer een periodiek medisch onderzoek op locatie worden georganiseerd.

Ziekteverzuim

Het verzuim was in 2019 fors gestegen als gevolg van twee langdurig zieken (5,66% in 2019 ten opzichte 0,1 % in 2018).

Financiële resultaat

Het boekjaar 2019 is afgesloten met een positief resultaat van 2,6 miljoen ten opzichte van een begroot resultaat van nul. Dit is voornamelijk het gevolg van de toegezegde extra bijdragen van de Postcode Loterij. Als we de verschuivingen in de bestemmingsreserves buiten beschouwing laten, alsmede de teruggave van 168k aan de provinciale organisaties, wordt het genormaliseerde resultaat daarmee als volgt:

Resultaat 2019	€ 2.633.741
Teruggave	€ 168.000
Toevoeging/onttrekking aan bestemmingsreserves	€ <u>-2.714.120</u>
Genormaliseerd resultaat 2019	€ 87.621

Dit positieve resultaat wordt vooral veroorzaakt door extra gegenereerde opbrengsten en minder gemaakte kosten voor beheer en organisatie, onder andere als gevolg van personele wisselingen. Een uitgebreide toelichting staat uiteraard in de jaarrekening.

Financiële positie

De financiële positie van LandschappenNL is goed. De solvabiliteit (EV/VV)*100% is per 31 december 2019:

$$(\text{€ } 4.946.882 / \text{€ } 13.792.958) * 100\% = 35,9\%. \text{ (2018: } 16,8\%)$$

Dit lijkt misschien niet zo hoog, maar zodra de bijdrage van de Postcode Loterij is doorbetaald aan de provinciale organisaties, verandert dit aanzienlijk:

$$(\text{€ } 4.946.882 / \text{€ } 239.840) * 100\% = 1689\% \text{ (2018: } 895\%).$$

De liquiditeit van de organisatie per 31 december 2019 is:

$$\text{€ } 18.731.318 / \text{€ } 13.792.958 = 1,358.$$

Dit betekent dat LandschappenNL goed in staat is om op korte termijn aan de betalingsverplichtingen te kunnen voldoen. Er is dus geen behoefte aan externe financiering.

Faciliteren

Het faciliteren van de onderlinge samenwerking is één van kerntaken van LandschappenNL. Insteek daarbij is dat onze rol tot méér dan de som der delen leidt: daartoe bieden wij een platform voor het organiseren en coördineren van overleg, besluitvorming en gezamenlijke projecten. Voorbeelden zijn het organiseren van themadagen voor kennisuitwisseling en landelijke projecten waar de provinciale organisaties facultatief aan kunnen deelnemen. Door de kosten en baten over de deelnemers te verdelen kan het samenwerkingsverband kostenneutraal opereren (zie in de jaarrekening onder het kopje Eén-op-één doorbelaste kosten/baten). LandschappenNL levert de personele inzet.

CAO

De VBNE faciliteert het Sociaal Overleg, het overleg waarin onder meer de cao-afspraken worden gemaakt. De Sociale partners Bos en Natuur bestaan uit de NVBE, AVIH, VLBO, FNV en CNV-vakmensen.

De Landschappen worden net als Natuurmonumenten en de FPG vertegenwoordigd door de Nederlandse Vereniging van Bos-Eigenaren (NVBE), de Landschapsbeheerorganisaties inclusief LandschappenNL door de Vereniging Landschapsbeheer Organisaties (VLBO).

Beide verenigingen zijn met één persoon namens de werkgevers vertegenwoordigd in het sociaal overleg en koppelen dit terug in het directeurenoverleg.

Begin 2019 is een cao-akkoord gesloten, looptijd juli 2018 tot en met juni 2021. Er is hard gewerkt aan het herschrijven van de teksten, maar de invoering heeft wat voeten in aarde. De nieuwe uitgave van de cao-teksten wordt begin 2020 verwacht. Onderdeel van het cao-akkoord was ook een modernisering van het functiehuis (Ondernemingsdeel De Landschappen). Begin 2019 is een workshop voor de provinciale organisaties georganiseerd met uitleg over en het toepassen van de vernieuwde functieniveaumatrix en referentiefuncties.

DEEL II Jaarrekening 2019

Inhoud

Inleiding	40
Balans per 31 december 2019	40
Staat van baten en lasten 2019	41
Grondslagen	43
Algemeen	43
Balans	43
Staat van baten en Lasten	44
Toelichting op de balans	46
Activa	46
Passiva	47
Toelichting op de staat van baten en lasten	53
Baten	53
Lasten	56
Overige toelichtingen en ondertekening	61
Beloning bestuurders	61
Bezoldiging directie	61
Gebeurtenissen na balansdatum	62
Ondertekening van de jaarrekening	62
Goedkeuring van de jaarrekening	62
Overige gegevens	63
Statutaire regeling betreffende de bestemming van het resultaat	63
Resultaatbestemming 2019	63
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	64
Bijlagen	68
Begroting 2020	68
Overzicht Raad van Toezicht LandschappenNL per 31-12-2019	69
Overzicht nevenfuncties directeur-bestuurder	71
Colofon	72

Inleiding

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving RJ650 fondsenwervende instellingen. Sinds 2016 is LandschappenNL aangewezen als ANBI en in 2018 is de CBF-erkenning verkregen.

De jaarrekening 2019 bestaat uit:

- de balans per 31 december 2019;
- de staat van baten en lasten over het boekjaar 2019;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Naast de continuïteitsreserve, zijn er zeven bestemmingsreserve en een algemene reserve. De uitkomst van de staat van baten en lasten, het resultaat, wordt bij bestuursbesluit over de reserves verdeeld.

In financieel opzicht is 2019 goed verlopen. We sluiten het jaar af met een positief resultaat van 2,6 miljoen. Dit is voornamelijk het gevolg van de toegezegde extra bijdragen van de Postcode Loterij. Als we de verschuivingen in de bestemmingsreserves buiten beschouwing laten, alsmede de teruggave van 168k aan de provinciale organisaties, wordt het resultaat daarmee als volgt:

Resultaat 2019	€	2.633.741
Teruggave	€	168.000
Toevoeging/onttrekking aan bestemmingsreserves	€	<u>-2.714.120</u>
Genormaliseerd resultaat 2019	€	87.621

Dit positieve resultaat wordt vooral veroorzaakt door extra gegenereerde opbrengsten en minder gemaakte kosten voor beheer en organisatie, onder andere als gevolg van personele wisselingen.

Het beleid van de stichting is er op gericht om een zo groot mogelijk deel van de totale baten te besteden aan de doelstelling. Het bestedingspercentage is de verhouding van de totale bestedingen aan de doelstellingen tot de totale baten. Dit percentage kan van jaar tot jaar sterk fluctueren. Het is afhankelijk van een aantal slechts beperkt te beïnvloeden factoren. Het bestedingspercentage wordt namelijk sterk beïnvloed door het al dan niet afrekenen van projecten en eventuele extra bijdragen van de Postcode Loterij. Het opnemen van een vast percentage per jaar in het beleid is derhalve niet zinvol.

Bestedingspercentage	2019	2018	2017	2016
	85%	103%	90%	90%

Het kostenpercentage Beheer en administratie is de verhouding van de kosten voor Beheer en administratie tot de totale lasten. De kosten voor Beheer en administratie zijn kosten

die niet toe te rekenen zijn aan één van de doelstellingen. Het beleid van de stichting is er op gericht om deze kosten zo laag mogelijk te houden met een streefpercentage van maximaal 2%. Ook dit kostenpercentage is maar beperkt te beïnvloeden.

Kostenpercentage	2019	2018	2017	2016
Beheer en administratie	0,87%	0,82%	1,11%	1,211%

Het percentage wervingskosten is de verhouding van de wervingskosten tot de som van de geworven baten. LandschappenNL is geen fondsenwervende instelling in de zin dat wij een beroep doen op de 'publieke offervaardigheid'. Dit percentage is dan ook niet van toepassing op LandschappenNL.

Balans per 31 december 2019
(na verwerking van de resultaatsbestemming)

	31-12-2019	31-12-2018
ACTIVA		
Materiele vaste activa	8.521	4.674
Financiële vaste activa	<u>1</u>	<u>1</u>
	8.522	4.675
Vlottende activa	5.726	5.196
Vorderingen & overl. activa	19.350	10.136
Overige vorderingen	14.027.118	13.562.048
Debiteuren	337.105	221.250
Liquide middelen	<u>4.344.931</u>	<u>2.270.934</u>
	18.734.230	16.069.564
TOTAAL ACTIVA	18.742.752	16.074.239
PASSIVA		
Reserves		
Continuïteitsreserve	1.100.173	1.100.173
bestemmingsreserves	3.650.640	936.520
overige reserve	<u>196.069</u>	<u>276.448</u>
	4.946.882	2.313.141
Kortlopende schulden	13.795.870	13.761.097
TOTAAL PASSIVA	18.742.752	16.074.239

Staat van baten en lasten 2019

Baten	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Baten van particulieren	20.526		
Baten van loterijorganisaties			
Ontvangen bijdragen			
Postcode Loterij	13.500.000	13.500.000	13.500.000
Ontvangen projectbijdrage	2.962.500		25.000
	16.462.500	13.500.000	13.525.000
Baten van subsidies overheden	0	pm	15.125
Baten organisaties zonder winstoogmerk	45.000	pm	61.710
Baten als tegenprestatie voor een prod/dienst	98.244	pm	36.200
Overige baten			
Bijdrage prov.organisaties	1.117.337	1.285.500	1.267.900
Opbrengst 1-op-1 doorbelaste kosten	686.190	pm	656.370
Opbrengst projecten	7.500	pm	12.694
Dividend Buitenleven	49.484	0	26.000
Inleg LBN	0	0	20.516
Inleg D12L	0	0	18.300
	1.860.510	1.285.500	2.001.780
Som van de baten	18.486.780	14.785.500	15.639.815

Lasten	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Besteed aan doelstelling			
Doorbetaling bijdrage			
Postcode Loterij			
- kosten derden	13.500.000	13.500.000	13.500.000
- kosten eigen organisatie	0	0	0
<i>Subtotaal</i>	13.500.000	13.500.000	13.500.000
Beleidsbeïnvloeding en zichtbaar zijn			
- kosten derden	531.483	133.500	1.060.112
- kosten eigen organisatie	422.229	453.328	423.378
<i>Subtotaal</i>	953.712	586.828	1.483.490
Relatiebeheer, communicatie, PR			
- kosten derden	29.779	34.250	21.057
- kosten eigen organisatie	176.747	189.765	191.711
<i>Subtotaal</i>	206.526	224.015	212.768
Faciliteren en verbinden			
- kosten derden	810.029	65.500	771.775
- kosten eigen organisatie	245.482	263.563	212.323
<i>Subtotaal</i>	1.055.511	329.063	984.098
Werving	0	0	0
Kosten beheer en administratie	137.470	147.595	134.344
Som van de lasten	15.853.219	14.787.500	16.314.701
Saldo voor financiële baten en lasten	2.633.561	-2.000	-674.886
Saldo van fin.baten&lasten	180	2.000	286
Saldo van baten en lasten	2.633.741	0	-674.600

Grondslagen

Algemeen

Stichting LandschappenNL is gevestigd aan de Bunnikseweg 27 in De Bilt. De jaarrekening bevat de financiële informatie van een individuele rechtspersoon. De stichting heeft geen groepsmaatschappijen. Stichting LandschappenNL is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Utrecht, onder nummer 62560727.

Doelstelling

Voor het uitvoeren van de statutaire doelstelling, zijn de volgende vier aandachtsgebieden gedefinieerd:

- 1 – Doorbetaling Postcode Loterijgelden
- 2 – Beleidsbeïnvloeding en zichtbaar zijn
- 3 – Relatiebeheer, communicatie en PR ten behoeve van de provinciale organisaties
- 4 – Faciliteren, verbinden en versterken

Toegepaste standaarden

De jaarrekening is opgesteld en ingericht conform de Richtlijn Jaarverslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ 650-13). Daarbij is onderscheid gemaakt naar de gedefinieerde doelstellingen.

De in de jaarrekening verwerkte begroting betreft de begroting zoals die door de Raad van Toezicht LandschappenNL is goedgekeurd 3 oktober 2018 met instemming van de directeurs van de provinciale organisaties.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Balans

Materiële vaste activa

Aanschaffingen en investeringen in inventaris, computers en installaties die nodig zijn voor de exploitatie, staan in dienst van de doelstellingen. De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. De stichting bezit geen terreinen of gebouwen.

Financiële vaste activa

Kapitaalbelangen in vennootschappen waarop geen invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd op kostprijs. Eventuele overige financiële vaste activa worden opgenomen tegen nominale waarde, voor zover noodzakelijk onder aftrek van een voorziening voor het risico van oninbaarheid.

Voorraad

Er wordt een voorraadadministratie gevoerd voor weidevogeluitgaven. De betreffende artikelen worden tegen historische kostprijs gewaardeerd op de balans. De kostprijs van verkopen wordt ten laste gebracht van de verkoopopbrengst.

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorziening worden bepaald op basis van individuele beoordelingen van de vorderingen.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Indien middelen niet ter vrije beschikking staan, dan wordt hiermee bij de waardering rekening gehouden.

Voorzieningen

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de betreffende verplichtingen af te wikkelen.

Schulden

Onder schulden wordt verstaan de per balansdatum bestaande en vaststaande verplichtingen van LandschappenNL die gewoonlijk door betaling worden afgewikkeld.

Staat van baten en Lasten

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Baten van loterijorganisaties

De bijdrage van de Postcode Loterij is een optelsom van de bijdragen die voorheen door De12Landschappen en Landschapsbeheer Nederland werden ontvangen. Deze bijdrage wordt –conform historische verdeling- één op één doorbetaald aan de provinciale organisaties. De Landschappen ontvangen 1/12e van 11,25 miljoen en de Landschapsbeheerorganisaties 1/12e van 2,25 miljoen. Deze bijdrage wordt door de provinciale organisaties in hun jaarrekening verantwoord.

Bijdragen provinciale organisaties onder Overige baten

De provinciale organisaties betalen allen een gelijke bijdrage aan het samenwerkingsverband voor het uitvoeren van het jaarplan.

Saldo financiële baten en lasten

Onder deze categorie wordt het resultaat van de renteopbrengsten van de liquide middelen verantwoord.

Belastingen

De stichting is niet vennootschapsbelasting-plichtig en niet btw-plichtig, maar voert wel een btw-administratie voor de baten uit verkoop van product of dienst en de één op één doorbelaste kosten.

Toerekening

De kosten van de eigen organisatie worden naar rato van urenbesteding (schatting) doorbelast aan de aandachtsgebieden. Hierbij is de doorbetaling van de Postcode Loterij-gelden buiten beschouwing gelaten, aangezien dit op jaarbasis een verwaarloosbaar aantal uren betreft. In de berekening is uitgegaan van 12 personen, 9,93 fte. De toerekening is als volgt:

1 – Doorbetaling Postcode Loterijgelden	0 fte	0%
2 – Beleidsbeïnvloeding en zichtbaar zijn	4,3 fte	43%
3 – Relatiebeheer, communicatie en PR	1,8 fte	18%
4 – Faciliteren, verbinden en versterken	2,5 fte	25%
Beheer en administratie	1,4 fte	14%

Toelichting op de balans

Activa

Vaste activa

Materiële vaste activa	31-12-2019	31-12-2018
Inventaris	4.674	2.877
Investerings	6.088	2.973
	10.762	5.850
Afschrijving boekjaar	-2.241	-1.176
Totaal	8.521	4.674

In 2019 is geïnvesteerd in ict-apparatuur. Inventaris wordt in vijf jaar afgeschreven, apparatuur in 3 jaar. In 2019 zijn geen desinvesteringen gedaan. Ook hebben geen overige waardeverminderingen en terugnemingen plaatsgevonden.

Financiële vaste activa	31-12-2019	31-12-2018
Deelneming	1	1

Op 31 december 2017 heeft de overdracht van 25 aandelen (25%) in de BV Buitenleven Vakanties plaatsgevonden van De12Landschappen naar LandschappenNL. De andere aandelen zijn in handen van Natuurmonumenten (25%) en Staatsbosbeheer (50%). De aandelen worden gewaardeerd op kostprijs omdat LandschappenNL geen financieel voordeel geniet danwel geen doel heeft om gelden te verkrijgen uit deze deelneming. Slechts één van de drie commissarissen is benoemd door LandschappenNL; er is een directeur die geheel zelfstandig -onder toezicht oog van de Raad van Commissarissen de BV leidt en er is geen financieringslijn met Buitenleven BV. Eventueel ontvangen dividenden worden doorgestort naar de eigenaren van de vakantiewoningen: de provinciale Landschappen. Op basis van bovenstaande is de feitelijke situatie anders dan het wettelijke vermoeden van invloed van betekenis en daarom worden de aandelen gewaardeerd tegen de verkrijgingswaarde.

Vlottende activa

	31-12-2019	31-12-2018
Voorraad totaal	5.726	5.196

De voorraad betreft diverse weidevogelmaterialen (stalkaarten, brochures ed).

Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2019	31-12-2018
Vooruitbetaalde posten	18.953	10.136
Doorbelastingen	397	-
Totaal	19.350	10.136

De grootste post wordt gevormd door de vooruitbetaalde posten. Deze bestaat uit meerdere kleinere bedragen van abonnementen/licenties en dergelijke waarvan het opgenomen deel betrekking heeft op het volgende boekjaar.

Overige vorderingen

	31-12-2019	31-12-2018
Rentevordering	193	338
Overige vorderingen	14.017.410	13.561.710
Nog te factureren	9.515	0
Totaal	<u>14.027.118</u>	<u>13.562.048</u>

De grootste post wordt gevormd door de overige vorderingen. Deze bestaat uit de nog te ontvangen bijdrage van de Postcode Loterij (13,5 miljoen). Dit bedrag komt uit de opbrengsten van de loterij uit 2019 en wordt doorgaans eind eerste kwartaal van het jaar er op uitgekeerd aan de beneficiënten. Daarnaast zit hier nog een post van 500k in vanuit de toekenning voor het project Plan Boom, zie ook elders in het bestuursverslag.

Debiteuren

	31-12-2019	31-12-2018
Debiteuren	<u>337.105</u>	<u>221.250</u>

De post debiteuren is hoog aangezien veel kosten die worden doorbelast aan (een deel van) de provinciale organisaties aan het eind van het kwartaal/jaar zijn verstuurd. Het grootste gedeelte had te maken met de facturering van kosten voor de Projectgroep Assurantien. De andere posten hebben o.a. te maken met kantoorautomatisering, CMSi en de Week van het landschap. Bij het opmaken van de jaarrekening is het grootste gedeelte reeds voldaan. Een voorziening dubieuze debiteuren is niet nodig geacht.

Liquide middelen

	31-12-2019	31-12-2018
Rabobank rekening courant 043	2.585.155	38.965
Rabobank spaarrekening 483	1.625.000	2.025.000
Rabobank rekening courant PrAss 649	14.776	1.969
Rabobank spaarrekening PrAss	120.000	205.000
Totaal	<u>4.344.931</u>	<u>2.270.934</u>

De liquide middelen betreffen rentedragende, vrij opneembare tegoeden bij banken. De stichting heeft geen beschikking over een kredietfaciliteit in rekening-courant.

Passiva

	2019	2018
Continuïteitsreserve		
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	1.100.173	1.100.173
Toename resultaat bestemming	0	0
	<u>1.100.173</u>	<u>1.100.173</u>

Afneming/onttrekking	0	0
Stand per 31 december	1.100.173	1.100.173

De continuïteitsreserve is bedoeld als reserve bij onvoorziene omstandigheden en is daarom niet vastgelegd maar vrij beschikbaar. Volgens de VFI-richtlijn Reserves Goede Doelen kan hiervoor een reserve worden aangehouden van maximaal 1,5 maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie. Het bestuur en de Raad van Toezicht hebben bepaald dat de reserve 1x bedraagt. Onder kosten van de werkorganisatie wordt verstaan: kosten eigen personeel, huisvestingskosten, kantoor- en algemene kosten en kosten voor het faciliteren van de diverse gremia zoals Raad van Toezicht en directeuren.

Bestemmingsreserve PrAss	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	208.193	230.884
Toename	14.555	0
	222.748	230.884
Afneming/onttrekking	0	-14.090
Stand per 31 december	222.748	216.794

De Projectgroep Assurantiën (PrAss) heeft alle verzekeringen van de twaalf Landschappen ondergebracht in een collectieve polis. Jaarlijks betalen de twaalf Landschappen een percentage van de premie aan de Projectgroep Assurantiën. Deze bijdrage wordt onder andere aangewend om de coördinator van de projectgroep te betalen en om steekproefsgewijs taxaties te (laten) doen van verzekerde objecten en het apparaat te onderhouden. Het resultaat komt ten laste/gunste van de bestemmingsreserve. Gezien de bestemming is de reserve gemaximeerd op 250.000. Met ingang van 1 januari 2016 is de Bestemmingsreserve PrAss volledig overgedragen aan LandschappenNL, met behoud van de doelstelling en het voorbehoud dat bij liquidatie de reserve terugvloeit naar de oorspronkelijke inlegger(s). De toename is het resultaat van de activiteiten in 2019.

Bestemmingsreserve Klinkenberg	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	41.740	51.740
Toename	0	0
	41.740	51.740
Afneming/onttrekking	0	-10.000
Stand per 31 december	41.740	41.740

Deze reserve is bedoeld om eens per drie jaar een prijs (€ 10.000) en een penning uit te reiken aan een persoon die opmerkelijke prestatie heeft verricht op het gebied van natuur, landschap en erfgoed. In 2021 zal wederom een prijs worden uitgekeerd. Met ingang van 1 januari 2016 is de Bestemmingsreserve Klinkenbergfonds overgedragen aan LandschappenNL, met behoud van de doelstelling en het voorbehoud dat bij liquidatie de reserve terugvloeit naar de oorspronkelijke inlegger(s).

Bestemmingsreserve Projecten	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	35.305	19.908
Toename	349.531	15.397
	384.836	35.305
Afneming/onttrekking	0	0
Stand per 31 december	384.836	35.305

Deze bestemmingsreserve bevat voor een aantal gespecificeerde projecten gereserveerde gelden, zoals Natuurwerkdag, Foodwalks en Leestekens van het Landschap. In 2019 is een groot bedrag aan deze reserve toegevoegd voor de opvolging van het project Nederland Zoemt en een ontvangst uit een erfenis die in 2020 zal worden aangewend voor een nieuwe weidevogelbalans.

Bestemmingsreserve Groene Strand	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	0	0
Toename	2.462.500	0
	2.462.500	0
Afneming/onttrekking	0	0
Stand per 31 december	2.462.500	0

Deze bestemmingsreserve is voor het Postcode Loterij project 'Groene Strand'. De provinciale kustlandschappen werken samen met een aantal externe partijen aan het terugbrengen van natuur op de Nederlandse stranden. Dit gebeurt in samenwerking met groepen vrijwilligers in de vorm van strandcommunities. Het project heeft een looptijd van 4 jaar en zal begin 2024 worden afgerond.

Bestemmingsreserve Plan Boom	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	0	0
Toename	500.000	0
	500.000	0
Afneming/onttrekking	0	0
Stand per 31 december	500.000	0

Deze bestemmingsreserve is voor het Postcode Loterij project 'Plan Boom'. De penvoerder hiervan is de Natuur&Milieufederatie, LandschappenNL is medeaanvrager. Met Plan Boom worden de komende vier jaar 10 miljoen bomen geplant. Deze zullen bijdragen aan een gezondere leefomgeving en herstel van biodiversiteit. Het project loopt tot en met 2023.

Bestemmingsreserve Wilde Bijenlinie	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	612.466	1.493.217

Toename	0	25.000
	612.466	1.493.217
Afneming	276.461	905.751
Vrijval	336.005	
Stand per 31 december	0	612.466

Deze bestemmingsreserve is voor het Postcode Loterij project 'De Wilde Bijenlinie'. LandschappenNL is samen met de provinciale organisaties en een aantal externe partijen aan de slag gegaan met de realisatie van de Wilde Bijenlinie onder de naam Nederland Zoemt. De Wilde Bijenlinie verbindt nieuwe en bestaande leefgebieden voor wilde bijen in heel Nederland. Het project is in december financieel afgerond. De kosten in 2019 voor dit project bedroegen € 321.461. Samen met inkomsten uit een statiegeldactie ten behoeve van de wilde Bijen in samenwerking met Lidl en Natuur en Milieu van € 45.000 zorgt dit voor de gemelde afnemings. Het vrijgevallen bedrag wordt in overleg met de Postcode Loterij bestemd voor projecten in de lijn met de doelstelling van dit project. Dit bedrag is toegevoegd aan de bestemmingsreserve Projecten.

Bestemmingsreserve nagekomen kosten LBN / D12L

	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	38.816	0
Toename	0	38.816
	38.816	38.816
Afneming	0	0
Stand per 31 december	38.816	38.816

Bij het opheffen van de stichting Landschapsbeheer Nederland per 1 mei 2018 is afgesproken dat een gedeelte van de resterende middelen zou worden geschonken aan LandschappenNL ter dekking van eventuele resterende/toekomstige kosten. LandschappenNL treedt op als gegevensbewaarder boeken en bescheiden. Het bestuur van De12Landschappen heeft de resterende middelen aan LandschappenNL gegeven om in de komende jaren zaken aangaande De12Landschappen te kunnen betalen. De12Landschappen heeft geen eigen middelen meer.

	2019	2018
Het verloop van deze post is als volgt:		
Stand per 1 januari	276.448	105.909
Toename		170.539
	276.448	276.448
Afneming	80.379	0
Stand per 31 december	196.069	276.448

Na de bestemming van het resultaat resteert een negatief saldo van € 80.379 dat de algemene reserve wordt onttrokken. De intentie is om een deel van deze reserve wederom terug te storten naar de provinciale organisaties.

Kortlopende schulden

	31-12-2019	31-12-2018
Totaal crediteuren	88.803	86.124

De post crediteuren omvat veel verschillende posten: onder andere de standaard maandelijkse kosten en rekeningen die aan het eind van het jaar zijn ontvangen nadat de laatste betalingen waren verwerkt.

Omzetbelasting

	31-12-2019	31-12-2018
Aangifte vierde kwartaal	31.278	31.480
Totaal belastingen	31.273	31.480

De post belastingen wordt gevormd omdat veel kosten die worden doorbelast aan (een deel van) de provinciale organisaties aan het eind van het kwartaal/jaar zijn verstuurd.

Salarissen en sociale lasten

	31-12-2019	31-12-2018
Tussenrekening	-99	0
Loonheffing	21.733	18.676
Pensioenpremie	17.964	15.539
Overige sociale lasten	1.785	3.654
Reservering vakantiegeld	30.053	22.786
Reservering verlofuren	15.121	15.591
Totaal salarissen en sociale lasten	86.557	76.246

Overige kortlopende schulden

	31-12-2019	31-12-2018
Te verwachten kosten	86.322	62.450
Vooruit gefactureerd	0	2.000
Doorbelasting NS Businesscard	2.912	2.767
Nog te betalen posten	13.500.000	13.500.030
Totaal Overige kortlopende schulden	13.589.234	13.567.247

De te verwachten kosten omvatten o.a. de kosten voor de jaarrekeningcontrole, de ICT-kosten van december, doorbetaling van een schenking, afrekening energiekosten. De nog te betalen posten betreft de doorbetaling aan de provinciale organisaties van de in 2020 te ontvangen bijdrage van de Postcode Loterij over de loterijinkomsten uit 2019.

Stichting LandschappenNL heeft ultimo 31-12-2019 de volgende verplichtingen:

	Schuld < 1 jr	Schuld >1 en <5 jr	Schuld > 5jr
Huurverplichting pand Incl. servicekn en GWL	35.225	129.155	0
Energiecontract gas	1.100		
Leaseverplichting kopieermachine	4.575	0	0
Leaseverplichting auto	5.600	0	0

Toelichting op de staat van baten en lasten

Baten

Baten van particulieren

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Baten van particulieren	20.526	0	0

In 2019 is een schenking (7.000) ontvangen ter doorbetaling aan een aantal gespecificeerde provinciale organisaties. Verder is een legaat ontvangen. Besloten is om dit geld in 2020 aan te wenden voor een weidevogelbalans.

Baten van loterijorganisaties

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Ontvangen bijdragen			
Postcode Loterij	13.500.000	13.500.000	13.500.000
Ontvangen projectbijdrage	2.462.500	0	25.000
Toegezegde projectbijdrage	500.000	0	0
	16.462.500	13.500.000	13.525.000

Dit betreft de ontvangen bijdrage van de Postcode Loterij. De oorsprong van dit bedrag zit in de voorheen afzonderlijke bijdragen aan De12Landschappen (11,25 miljoen) en Landschapsbeheer Nederland (2,25 miljoen). Deze beide bedragen worden in gelijke delen volledig verdeeld over de provinciale organisaties (voor verdere uitleg, zie lasten). De ontvangen projectbijdrage is voor het project Groene Strand. Zie ook toelichting op de balans, bestemmingsreserves. De toegezegde projectbijdrage is voor het project Plan Boom.

Baten van subsidies overheden

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Subsidie	0	0	15.125

In 2019 zijn geen subsidies ontvangen.

Baten van andere organisaties zonder winstoogmerk

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Baten ander organisaties	45.000	pm	61.710

De samenwerking met Natuur & Milieu heeft begin 2019 geresulteerd in een bijdrage aan LandschappenNL van 45.000 vanuit een statiegeldactie in samenwerking met de Lidl.

Baten als tegenprestatie voor een product of dienst

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Opbrengst uren derden	29.137	pm	35.364
Opbrengst congres	67.000	0	0
Resultaat publicaties en administratieve dienstverl.	2.099	Pm	836
	<u>98.236</u>	<u>0</u>	<u>36.200</u>

De opbrengst uren voor derden betreffen onder andere opdrachten van BIJ12 tot auditing van certificering. Begin 2019 is een groot Boerenlandvogelcongres georganiseerd. Hiervoor zijn ook opbrengsten gegenereerd.

Overige baten

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Bijdrage prov.organisaties	1.117.337	1.267.900	1.267.900
Opbrengst 1-op-1 doorbelaste kosten	686.190	pm	656.370
Opbrengst projecten	7.500	pm	12.694
Dividend Buitenleven	49.484	0	26.000
Inleg LBN	0	0	20.516
Inleg D12L	0	0	18.300
	<u>1.860.510</u>	<u>1.267.900</u>	<u>2.001.780</u>

De overige baten bestaan uit een diversiteit aan posten die hieronder afzonderlijk worden toegelicht.

Bijdrage provinciale organisaties

De kosten voor het uitvoeren van het jaarplan van LandschappenNL worden volledig betaald door de provinciale organisaties Landschapsbeheer en Landschappen. De organisaties betalen dezelfde bijdrage. De gefuseerde organisaties betalen het dubbele. In 2019 is besloten om de dotatie aan de algemene reserve terug te geven aan de provinciale organisaties (168.000), waarmee ze in feite een 'korting' op de bijdrage voor 2019 kregen. De werkelijke baten zijn dus lager dan de begroting.

Opbrengsten van één op één doorbelaste kosten

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Juridische ondersteuning	37.072	0	46.391
Gezamenlijke ICT kosten	369.746	0	339.103
CMSi kosten	158.158	0	138.122
Bijdrage VBNE	68.016	0	67.532
PostNL verhuisservice	3.000	0	4.122
Week vh landschap	12.000	0	10.639
Natuurdatabank NDFF	24.793	0	24.793
Overige doorbelastingen	13.404	0	25.668
	<u>686.190</u>	<u>pm</u>	<u>656.370</u>

De **opbrengsten van één op één doorbelaste kosten** zijn voor projecten/activiteiten waar de provinciale organisaties facultatief aan kunnen deelnemen. De kosten worden

voorgesloten door LandschappenNL en doorberekend aan de deelnemende organisaties. Van een aantal posten is vooraf geen inschatting te maken, daarom wordt de totale post "pm" opgenomen. Het netto resultaat van al deze activiteiten is "0".

Opbrengst projecten

Voor de landelijke Natuurwerkdag op de eerste zaterdag van november, wordt naast eigen middelen ook een bijdrage aan partnerorganisaties gevraagd. Dit jaar hebben Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten bijgedragen.

Dividend Buitenleven

Dit betreft de uitkering van dividend uit de BV Buitenleven waar LandschappenNL voor 25% aandeelhouder in is. Het dividend wordt overigens direct doorbetaald naar rato van omzet van de vakantiehuisjes van de deelnemende Landschappen.

Lasten

Toelichting bestedingen

	Besteed aan aandachtsgebieden						Totaal realisatie 2018	Totaal begroot 2018	Totaal realisatie 2018
	1. Doorbetaling Postcode Loterijgelden	2. Beleidsbeïn- vloeding en zichtbaar zijn	3. Marketing, communicatie en PR	4. Faciliteren, verbinden, versterken	Werving	Beheer en administratie			
Afdrachten aan verbonden organisaties	13.500.000	-	-	-	-	-	13.500.000	13.500.000	13.500.000
Kosten derden	-	531.483	29.779	810.029	-	-	1.369.716	233.250	1.852.944
Personeelskosten	-	369.861	154.826	215.036	-	120.420	860.142	927.500	844.414
Huisvestingskosten	-	18.814	7.875	10.938	-	6.125	43.753	42.000	39.660
Kantoor- en algemene kosten	-	33.552	14.045	19.507	-	10.925	78.027	84.750	77.682
Afschrijving en rente									
Totaal	13.500.000	953.710	206.525	1.055.510	0	137.469	15.853.214	14.787.500	16.314.701

Per aandachtsgebied is een bedrag opgenomen voor kosten derden en kosten voor de eigen organisatie. De kosten derden betreffen alle kosten van de bijbehorende projecten. De kosten van de eigen organisatie worden naar rato van urenbesteding doorbelast aan de aandachtsgebieden. Deze kosten worden bij de Grondslagen toegelicht.

*LandschappenNL heeft geen wervingskosten gerealiseerd. Het percentage wervingskosten ten opzichte van de baten bedraagt 0%.

Het totaal van de bestedingen aan doelstellingen ten opzichte van de gerealiseerde baten betreft 85 %. Als we de bijdragen van de Postcode Loterij buiten beschouwing laten bedraagt dit 109 %.

Lasten besteed aan aandachtsgebieden**Aandachtsgebied 1 – Doorbetaling Postcode Loterijgelden**

De ontvangen bijdrage van € 13,5 miljoen van de Postcode Loterij wordt –conform historische verdeling– één op één doorbetaald aan de provinciale organisaties. De Landschappen ontvangen 1/12e van € 11,25 miljoen en de Landschapsbeheerorganisaties 1/12e van € 2,25 miljoen. Deze bijdrage wordt door de provinciale organisaties in hun jaarrekening verantwoord. Volgens de RJ650 dienen beneficiënten de bate te verantwoorden in het jaar dat deze is toegezegd. De ontvangst en dus ook doorbetaling van de Loterijbijdrage over 2019 wordt feitelijk pas in 2020 gerealiseerd.

Aandachtsgebied 2 – Beleidsbeïnvloeding en zichtbaar zijn

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Politieke en bestuurlijke zichtbaarheid	26.806	25.000	22.624
Europa en internationaal	13.439	10.000	2.606
Natuurwerkdag	42.659	40.000	49.382
Symposium landschap	13.049	12.000	21.399
Extern jaarverslag	-1.782	6.000	3.808
Progr burgerbetrokkenheid	6.762	10.000	4.015
Diverse projecten	1.682	3.500	3.532
Actualiteiten	18.307	17.000	12.392
Vrijwilligersdag boerenlandvogels	70.583	10.000	34.603
Subtotaal	195.319	126.900	
Kosten Wilde Bijenproject	321.461	pm	905.751
Nagekomen kosten 2018			
Leestekens	14.703		
	531.483	126.900	1.060.112

De meeste activiteiten en projecten zijn binnen de begroting gerealiseerd. Tegenover de extra uitgaven van de Vrijwilligersdag boerenlandvogels staan inkomsten waarmee het uiteindelijke budget binnen de begroting is gebleven. Het jaarverslag 2018 is veel soberder vormgegeven, waardoor de stelpost hiervoor is vrijgevallen. Niet in de begroting zaten de kosten voor Wilde Bijenlinie. Deze kosten worden gedekt door de bestemmingsreserve Wilde Bijenlinie.

Aandachtsgebied 3 – Marketing, communicatie en PR ten behoeve van de provinciale organisaties

	Werkelijk 2019	Begroting 2018	Werkelijk 2018
Relatiebeheer fondsen	0	1.000	33
Communicatieplan NPL	6.655	8.000	276
Planontwikkeling Postcode loterij	1.509	4.000	2.767
Promotie profilering advertenties	21.615	20.000	17.984
	29.779	33.000	21.057

De activiteiten die onder deze doelstelling vallen omvatten vooral personele inzet. Er is wederom veel geïnvesteerd (qua ureninzet) in digitale media. Het relatiebeheer met de Postcode Loterij, o.a. communicatieplan, is met name een tijdsinvestering. Dit brengt een verschuiving in kosten te weeg ten opzichte van begroting. De investering zit in uren deze staan pm in de begroting.

Aandachtsgebied 4 – Faciliteren, verbinden en versterken

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Facilitering	81.910	65.000	70.804
Één-op-één doorbelaste kosten	686.190	0	656.371
Saldo Projectgroep Assurantiën	-14.555	0	8.601
Doorbetaling dividend Buitenleven	49.484	0	26.000
Doorbetaling donatie Klinkenberghprijs	7.000	0	10.000
	0	0	10.000
	810.029	65.000	771.775

De kosten derden van aandachtsgebied Faciliteren bestaat uit een diversiteit aan posten die hieronder afzonderlijk worden toegelicht.

Facilitering

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Operationele facilitering	14.076	15.000	14.691
Database boerenlandvogels	-1.331	5.000	3.552
Interne communicatie	13.318	10.000	15.564
Cao gerelateerde kosten	3.923	3.500	15.936
Meetnet	16.853	14.000	14.000
Themadagen	5.662	8.000	5.537
Impact	19.409	10.000	1.525
	81.910	65.500	70.804

Een belangrijk onderdeel van facilitering is het regelen van vergaderingen en bijeenkomsten voor de provinciale organisaties. Het gaat hierbij om een aantal vaste gremia, maar bijvoorbeeld ook themabijeenkomsten. Het totale budget wordt door twee posten overschreden; binnen de overige verschillende posten zijn wat verschuivingen geweest. Het Meetnet is conform besluit in het directeurenoverleg een nieuwe methodiek ontwikkeld waaraan extra kosten waren verbonden en de impactmeting is ook hoger uitgevallen.

Eén op één doorbelaste kosten

Voor een overzicht van deze kosten verwijzen we naar de toelichting op de baten eerder dit verslag. Deze kosten worden allemaal doorbelast waardoor het netto resultaat van de afzonderlijke posten feitelijk nul is. Het betreft activiteiten waar een deel van de provinciale organisaties –facultatief- aan deel kan nemen. De kosten worden omgeslagen over de deelnemers. In sommige gevallen (zoals bij de ICT-kosten) is LandschappenNL ook zelf deelnemer. De eigen kosten worden verantwoordt bij de uitvoeringskosten eigen organisatie.

Saldo Projectgroep Assurantiën

De projectgroep Assurantiën beheert de verzekeringsportefeuille van de twaalf Landschappen. Landschappen betalen een jaarlijkse fee die onder andere wordt aangewend om de coördinator van de projectgroep te betalen en om experts in te schakelen om ons bij bepaalde zaken bij te staan, zoals bijvoorbeeld brandveiligheid en asbest. De baten bedroegen € 108.131, de lasten € 93.576. Het saldo van € 14.555 wordt toegevoegd aan de reserve.

Wervingskosten

Aangezien LandschappenNL vooralsnog geen fondsen werft en daarmee geen beroep doet op de publieke offervaardigheid, zijn er geen wervingskosten.

Kosten beheer en administratie

Een deel van de kosten eigen organisatie betreft kosten voor beheer en administratie. Dit betreft de kosten van secretariaat, financiële administratie en directie. Op basis van salariskosten die hier aan toegerekend kunnen worden zijn de overige kosten eigen organisatie naar rato verdeeld over de doelstellingen en over de beheer en administratiekosten. Zie ook paragraaf Toerekening eerder in dit verslag.

Specificatie uitvoeringskosten eigen organisatie

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Personeel	860.142	919.000	844.414
Huisvestingskosten	43.753	41.500.	39.660
Bureau en organisatiekosten	54.775	64.000	55.979
Overige algemene kosten	23.252	20.500	21.703
	<u>981.922</u>	<u>1.045.000</u>	<u>961.757</u>

De uitvoeringskosten eigen organisatie worden hierna afzonderlijk toegelicht.

Personeel

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Salaris	586.868	614.000	579.237
Sociale lasten	98.604	101.000	90.805
Pensioenlasten	89.024	87.000	87.065
Reiskosten woon-werk	19.965	18.000	17.509
Ziekengeldverzekering	16.263	18.000	18.210
Studie/opleiding	9.055	10.000	4.462
Inhuur personeel	40.349	40.000	21.278
Overige personeelskosten	7.552	7.000	7.200
Ontvangen ziekengeld	-24.635		
Reservering verlofuren	-471	0	-2.592
Reis- en verblijfkosten	17.568	24.000	21.155
	<u>860.142</u>	<u>919.000</u>	<u>844.414</u>

In 2019 is een aantal vacatures ingevuld met nieuw personeel. Dit betekent dat de salariskosten in 2019 significant lager uitvielen dan begroot. Dit werkt door op diverse

andere posten. Daarnaast hadden we te maken met langdurig zieken. Hiervoor is extern personeel aangetrokken.

Huisvestingskosten

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Huur	26.872	27.500	26.058
Servicekosten / GWL	14.647	12.500	13.279
Overige huisvestingskosten	2.234	2.000	323
	<u>43.753</u>	<u>42.000</u>	<u>39.660</u>

De huur en servicekosten zijn conform begroting gerealiseerd. In 2019 bleek een constructiefout in elektriciteitsaansluiting te zitten. Dit is rechtgezet. Dit betekent een navordering van elektriciteitskosten voor de afgelopen jaren.

Bureau- en organisatiekosten

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
ICT-kosten, incl afschrijving	26.886	25.000	24.613
Kantoor, drukwerk, porto			
telefoon, kopieer	12.586	18.750	13.140
Abonnementen, literatuur	2.418	3.000	2.663
Verzekeringen	2.473	5.000	4.722
CBF-keur	2.744	4.000	1.269
Bestuurskosten	2.228	1.500	1.731
Representatiekosten	3.381	2.000	3.903
Overige bureau- en organisatiekosten	2.059	5.000	3.887
	<u>54.775</u>	<u>64.250</u>	<u>55.979</u>

De totale kosten voor bureau en organisatie zijn lager dan begroot. Dit verschil wordt door diverse kleine posten veroorzaakt.

Overige algemene kosten

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018
Accountantskosten/advies	22.845	20.000	21.357
Kosten rente bank	407	500	346
	<u>23.252</u>	<u>20.500</u>	<u>21.703</u>

Kosten zijn iets hoger dan begroot.

Overige toelichtingen en ondertekening

Beloning bestuurders

De leden van de Raad van Toezicht van LandschappenNL ontvangen geen bezoldiging. Ook zijn aan de bestuursleden geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt. Aan de leden zijn in 2019 voor € 1.233 aan reiskostendeclaraties uitbetaald.

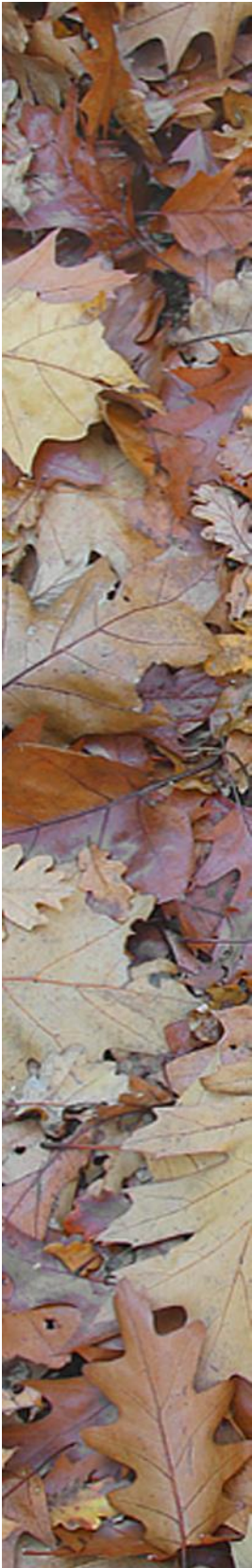
Bezoldiging directie

De werkorganisatie van LandschappenNL wordt geleid door een directeur-bestuurder. De inschaling is één op één overgenomen van de oorspronkelijke werkgever. LandschappenNL neemt deel aan de Raam CAO Bos & Natuur en heeft een eigen ondernemersdeel met de bijbehorende salaristabellen. Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt LandschappenNL de 'Regeling beloning directeuren van goede doelen ten behoeve van besturen en raden van toezicht'. Deze regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij LandschappenNL vindt plaats door de RemuneratieCommissie/de Raad van Toezicht. Dit leidt tot een zogenaamde BSD-score van 415 punten met een maximaal jaarinkomen van 121.708 (1 fte/12 mnd.).

De voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomens van de directie bedroegen (2019 in EUR/1fte/12mnd) EUR 104.486. Deze beloning blijft binnen het maximum van EUR 121.708.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen, en de overige beloningen op termijn bleven (voor de directeur, met een bedrag van EUR 135.535) binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van EUR 187.000 per jaar. De belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

Dienstverband	Directeur		
	Onbepaalde tijd	Onbepaalde tijd	Onbepaalde tijd
	Full time (37)	Full time (37)	Full time (37)
Periode	2019	2018	2017
Bezoldiging			
Brutoloon	97.036	95.716	94.606
Vakantiegeld	7.689	7.609	7.488
Eindejaars inkomen/variabel jaarinkomen		n.v.t	n.v.t.
Jaarinkomen directeur	104.726	103.325	102.094
SV lasten werkgever	11.722	10.993	10.455
Belastbare vergoeding/bijtelling auto	4.052	4.052	4.111
Pensioenlasten werkgever	7.202	7.034	6.913
Pensioen Excedent	10.392	10.131	9.743
	138.094	135.535	133.316

Gebeurtenissen na balansdatum

Impact coronavirus op continuïteit

Tijdens de tot stand koming van dit jaarverslag bleek de wereld getroffen te zijn door een pandemie. Het COVID-19 virus (coronavirus) en de daartegen genomen maatregelen door de rijksoverheid en andere overheden, kunnen een significante impact hebben op LandschappenNL en de provinciale organisaties. Hoe groot de impact daadwerkelijk zal zijn is onzeker, dat hangt onder andere af van de doorlooptijd van beperkende c.q. beschermende maatregelen en van de daaruit voortvloeiende sociaal-maatschappelijke en economische gevolgen.

Gesignaleerde risico's

Verwacht wordt dat de gevolgen betrekking hebben op de volgende risicotypen:

Financieel risico

LandschappenNL heeft geen eigen inkomsten uit (commerciële) activiteiten en geen inkomsten uit vermogensbeheer, en ondervindt in die zin geen directe nadelige gevolgen. LandschappenNL is daarentegen wel afhankelijk van de jaarlijkse bijdragen van de provinciale organisaties. In welke mate de impact op de provinciale organisaties gevolgen heeft voor de financiering van het samenwerkingsverband is op dit moment niet in te schatten. Overigens is de verwachting (huidige inzichten) dat de coronavirusuitbraak sec de financiële continuïteit van (de meeste) provinciale organisaties niet onder druk zal zetten.

Operationeel

Voor de organisatie betekent een hoog ziekteverzuim hoge kosten en het mogelijk niet na kunnen komen van verplichtingen. Alle medewerkers kunnen op afstand (digitaal) thuiswerken. Dit is niet optimaal, maar hiermee lijkt de impact op de activiteiten van LandschappenNL vooralsnog beperkt.

Vooralsnog schatten wij de impact van de corona-pandemie op de financiële continuïteit van LandschappenNL als (zeer) beperkt in. De continuïteitsreserve bedraagt 1,1 miljoen euro, de liquide middelen bedragen 4 miljoen euro. Dit betekent dat de organisatie de activiteiten zonder hulp of financiën van derden het komend jaar kan voortzetten. Dat betekent dat er geen sprake is van een materiele onzekerheid inzake de continuïteit.

Ondertekening van de jaarrekening

De jaarrekening is opgesteld en vastgesteld door de directie van de stichting.

De Bilt, 08 april 2020,
Dr. ir. H.H. Bartelink, directeur-bestuurder

Goedkeuring van de jaarrekening

De jaarrekening is goedgekeurd door de Raad van Toezicht van de stichting.

De Bilt, 8 april 2020,
Mr. A. van der Meer, voorzitter

Overige gegevens

Statutaire regeling betreffende de bestemming van het resultaat

In de statuten is geen bepaling opgenomen betreffende de bestemming van het resultaat. De resultaatbestemming wordt vastgesteld door de directeur-bestuurder en ter goedkeuring aangeboden aan de Raad van Toezicht.

Resultaatbestemming 2019

De jaarrekening 2019 is goedgekeurd in de vergadering van de Raad van Toezicht gehouden op 8 april 2020. De Raad van Toezicht heeft de resultaatbestemming vastgelegd conform het besluit van de directeur-bestuurder.

De directeur-bestuurder heeft besloten om met het resultaat voor een groot deel een nieuwe bestemmingsreserve te vormen en het restant te onttrekken aan het eigen vermogen, conform onderstaand overzicht.

Reserves

Continuïteitsreserve	0
Bestemmingsreserve PrAss	+14.555
Bestemmingsreserve Klinkenbergh	0
Bestemmingsreserve Projecten	+349.531
Bestemmingsreserve Wilde Bijenlinie	-612.466
Bestemmingsreserve Groene Strand	+2.462.500
Bestemmingsreserve Plan Boom	+500.000
Bestemmingsreserve LBN/D12L	+0
Algemene reserve	-80.379
	+ 2.633.741

Dit besluit is als zodanig in de jaarrekening verwerkt.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de raad van toezicht van Stichting LandschappenNL

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2019

ONS OORDEEL

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting LandschappenNL te de Bilt gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting LandschappenNL per 31 december 2019 in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 "Fondsenwervende organisaties".

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2019;
2. de staat van baten en lasten over 2019; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

DE BASIS VOOR ONS OORDEEL

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting LandschappenNL zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- verslag raad van toezicht;
- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 “Fondsenwervende organisaties” is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in RJ 650 “Fondsenwervende organisaties” en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het verslag raad van toezicht, het bestuursverslag, de overige gegevens en de bijlagen, in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 “Fondsenwervende organisaties”.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING***VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN DE DIRECTIE EN DE RAAD VAN TOEZICHT VOOR DE JAARREKENING***

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 “Fondsenwervende organisaties”. In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Breda, 8 april 2020

MAZARS N.V.

w.g. drs. A.N. Terstegen RA

Bijlagen

Begroting 2020

Goedgekeurd in de vergadering van de Raad van Toezicht op 9 oktober 2019.

Baten rubriek	2020 Begroot	2019 Begroot	2018 Realisatie					
Baten loterijorganisaties								
Ontvangen bijdrage Postcodeloterij	13.500.000	13.500.000	13.500.000					
Ontvangen projectbijdrage Postcode Loterij	pm	pm	25.000					
TOTAAL BATEN LOTERIJORGANISATIES	13.500.000	13.500.000	13.525.000					
Baten van subsidies en overheden	0	0	15.125					
Baten organisaties zonder winstoogmerk	0	0	61.710					
Baten als tegensprestatie voor de levering van prod/dienst								
Opbrengst uren voor derden	5.000	0	35.363					
Opbrengst congres	0	0	0					
Resultaat publicaties / admin dienstverlening	0	0	836					
TOTAAL BATEN ALS TEGENPRESTATIE	5.000	0	36.200					
Overige baten								
Opbrengst 1-op-1 doorbelaste kosten	0	0	656.370					
Opbrengst Natuurwerkdag + Projecten	7.500	0	12.694					
Bijdrage provinciale organisaties	1.285.500	1.285.500	1.267.900					
Dividend Buitenleven	0	0	26.000					
inleg LBN	0	0	20.516					
Inleg D12L	0	0	18.300					
Overige opbrengsten	0	0	0					
TOTAAL OVERIGE BATEN	1.293.000	1.285.500	2.001.780					
SOM VAN DE BATEN	14.798.000	14.785.500	15.639.815					
Kosten								
rubriek	0. Postcode Loterij	A. Zichtbaarheid etc.	B. Fondsenwerving, etc	C. Faciliteren, etc	Beheer en admin.	2020 Begroot	2019 Begroot	2018 Realisatie
Uitvoeringskosten eigen organisatie								
Totaal personeel	-	398.640	181.200	199.320	126.840	906.000	907.500	823.259
Reis- en verblijfkosten	-	9.240	4.200	4.620	2.940	21.000	20.000	21.155
Totaal huisvestingskosten	-	18.920	8.600	9.460	6.020	43.000	42.000	39.660
Totaal bureau- en organisatiekosten	-	24.860	11.300	12.430	7.910	56.500	64.250	55.979
Totaal overige algemene kosten	-	10.340	4.700	5.170	3.290	23.500	20.500	21.703
TOTAAL UITVOERINGSKOSTEN EIGEN ORGANISATIE	-	462.000	210.000	231.000	147.000	1.050.000	1.054.250	961.756
Lasten besteed aan doelstelling								
Doorbetaling bedragen Postcode Loterij	13.500.000					13.500.000	13.500.000	13.500.000
Zichtbaarheid, beleidsbeïnvloeding en relatiebeheer		139.500				139.500	133.500	154.361
Bijenlinieproject tm 2019								905.751
Fondsenwerving, accountmanagement en marketing			38.000			38.000	34.250	21.057
Faciliteren, verbinden en versterken				70.500		70.500	65.500	70.805
1-op-1 doorbelaste kosten						-	-	656.371
Resultaat Projectgroep Assurantien						-	-	8.601
Doorbetaling dividend Buitenleven						-	-	26.000
Klinkenberghprijs						-	-	10.000
TOTAAL LASTEN BESTEED AAN DOELSTELLING	13.500.000	139.500	38.000	70.500	-	13.748.000	13.733.250	15.352.946
SOM VAN DE LASTEN	13.500.000	601.500	248.000	301.500	147.000	14.798.000	14.787.500	16.314.702
rubriek	2020 Begroot	2019 Begroot	2018 Realisatie					
Saldo voor financiële baten en lasten	-	2.000	-674.886					
Saldo financiële baten en lasten	-	-2.000	286					
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	-	-	-674.600					

Overzicht Raad van Toezicht LandschappenNL per 31-12-2019

Dhr. mr. A. van der Meer (voorzitter) Benoemd op 30-12-2015, kan twee maal voor 5 jaar worden herbenoemd. De termijn bestuurslidmaatschap It Fryske Gea loopt af per juni 2020.

(Neven)functies:

Voorzitter bestuur Vereniging It Fryske Gea
Voorzitter bestuur De12Landschappen
Senior rechter A in de rechtbank Nood-Nederland, afdeling privaatrecht
Secretaris Vereniging Spavo
Secretaris Stichting Munt & Penningenkabinet
Secretaris Stichting Spavo Fonds
Lid van de Raad van Toezicht van de stichting Elann
Lid van de Raad van Toezicht Zorgadvies Noord Nederland
Voorzitter van de Tennisvereniging Amelte te Assen

Dhr. A. Flierman Benoemd op 05-06-2018, kan twee maal voor 5 jaar worden herbenoemd. De termijn lidmaatschap Raad van Toezicht Landschap Overijssel loopt af per oktober 2024.

(Neven)functies:

Voorzitter Raad van Toezicht Landschap Overijssel;
Voorzitter Bestuur Nederlands Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO);
Voorzitter Raad van Toezicht Landschap Overijssel;
Voorzitter Raad van Toezicht Santiz, ziekenhuizen Achterhoek (Gld)
Lid Raad van Commissarissen Cogas NV
Lid Raad van Toezicht Nuffic

Dhr. H.E. Waalkens Benoemd op 05-04-2017, kan twee maal voor 5 jaar worden herbenoemd. De termijn bestuurslidmaatschap Landschapsbeheer Groningen loopt uiterlijk af per 28-06-2023.

(Neven)functies:

Bestuurslid Landschapsbeheer Groningen
Lid Raad van Toezicht Natuur en Milieufederatie Groningen
Voorzitter Stichting Landschap Oldambt

Mw. A. Edelenbosch Benoemd op 30-12-2015, kan twee maal 5 jaar worden herbenoemd. De termijn lidmaatschap Raad van Toezicht Het Drentse Landschap loopt af per 31-12-2019.

(Neven)functies:

Voorzitter Raad van Toezicht Het Drentse Landschap
Bestuurslid De12Landschappen
Voorzitter Bestuur Je Maitiendrai Fonds
Bestuurslid Vereniging Dorpsbelangen Gasselternijveenschemond
Voorzitter wg Harry de Vroome penning
Voorzitter project BosNatuurlijk
Adviseur De Nieuwe Wildernis

Dhr. drs. H. Dijkstra Benoemd op 30-12-2015, kan twee maal 5 jaar worden herbenoemd. De termijn lidmaatschap Raad van Toezicht Het Flevo-landschap loopt af per 31-12-2019.

(Neven)functies:

Lid van de Raad van Toezicht Stichting Het Flevo-landschap
Kamerheer van Zijne Majesteit de Koning voor provincie Flevoland
Secretaris bestuur De12Landschappen
Voorzitter Raad van Commissarissen Beheer Flevoland Participaties BV voor MKB en Technofonds Fonds Flevoland
Vicevoorzitter van de Raad van Commissarissen Medrie te Zwolle
Lid Raad van Toezicht Omroep Flevoland, Lelystad
Vicevoorzitter Prins Bernhard Cultuurfonds Flevoland
Voorzitter Corrosia! Expo en Theater, Almere

Dhr. drs. F. Koster Benoemd op 29-06-2016, kan twee maal 5 jaar worden herbenoemd. De tweede termijn lidmaatschap Raad van Toezicht Landschap Noord-Holland loopt af per maart 2021.

(Neven)functies:

Penningmeester Raad van Toezicht Landschap Noord-Holland
Penningmeester bestuur De12Landschappen
Bestuurslid JP Kuiper Fonds
Penningsmeester Raad van Toezicht Eurosite
Penningmeester Raad van Toezicht Stichting Texels Museum
Lid beleggingscommissie Nationale Monumenten organisatie

Dhr. J. Vos Benoemd op 29-06-2016, kan twee maal 5 jaar worden herbenoemd. De tweede termijn bestuurslidmaatschap Brabants Landschap loopt uiterlijk in 2027 af.

(Neven)functies:

Voorzitter Hoofdbestuur Stichting Het Noord-Brabants Landschap
Bestuurslid De12Landschappen
Bestuurslid van de Molenstichting in Noord Brabant

Mw. Mr W. Raab Benoemd op 29-06-2016, kan twee maal 5 jaar worden herbenoemd. De tweede termijn bestuurslidmaatschap Limburgs Landschap loopt af per 31-10-2022.

(Neven)functies:

Voorzitter Algemeen Bestuur Stichting Het Limburgs Landschap
Bestuurslid De12Landschappen
Seniorrechter Rechtbank Limburg
Lid Stichting Robur

Samenstelling remuneratiecommissie: dhr. A. van der Meer, dhr. J. Vos

Samenstelling auditcommissie: dhr. H. Dijkma, dhr. F. Koster

Per 1 januari 2020 zijn mevrouw G. De Vries-Leggedoor en de heer J.H.A. Van Oostrum benoemd tot nieuwe leden van de Raad van Toezicht van LandschappenNL.

Overzicht nevenfuncties directeur-bestuurder

Dhr. dr. ir. H.H. Bartelink

Directeur-bestuurder LandschappenNL

Nevenfuncties:

Lid van de Raad van Beheer voor het Kroondomein

Lid van de Commissie van Adviseurs voor Staatsdomein Het Loo/ Paleispark Het Loo

Bestuurslid (penningmeester) Vereniging van Bos- en Natuurterrein-Eigenaren VBNE

Bestuurslid Nederlandse Vereniging van Boseigenaren NVBE

Bestuurslid Stichting Part-Ner (Certificering Particulier Natuurbeheer)

Bestuurslid (penningmeester) Stichting Leerstoel Agrarisch Natuurbeheer

Bestuurslid (voorzitter) Stichting Tijdelijke Natuur Nederland

Bestuurslid (secretaris) Stichting Oudemans

Lid Raad van Bestuur van BV Landgoed Schovenhorst

Aandeelhouder van de BV Buitenleven Vakanties

Bestuurslid Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel

Lid van de Raad voor Plantenrassen (afd. Bosbouwgewassen)

Colofon

Jaarstukken 2019 van Stichting LandschappenNL.

Landschappen NL

Uitgave

LandschappenNL
Postbus 31
3730 AA De Bilt
T 030-234 50 10
info@landschappen.nl
www.landschappen.nl

Foto verantwoording

Sophie Barkmeijer, Roy Beusker, Mariëtte Boomgaard, Gerard Bos, André Eijkenaar, Thijs Glastra, Deborah van Harten, Rens Kingma, Berry Lucas en Vermeulen. We hebben geprobeerd alle rechthebbenden van de foto's te achterhalen.

LandschappenNL is beneficiënt van de Postcode Loterij

Provinciale organisaties

